

Treball de fi de grau

Títol

LA CRÍTICA DEL NO

Recerca sobre la possible relació existent entre els "autors del no" d'Enrique Vila - Matas i l'estat actual de la crítica literària i artística

Autor/a

Mar Garcia Prat

Tutor/a

David Vidal Castell

Departament	Departament de Mitjans, Comunicació i Cultura
Grau	Periodisme
Tipus de TFG	Recerca
Data	03/06/2016

Full resum del TFG

Títol del Treball Fi de Grau:

Català:

LA CRÍTICA DEL NO
Recerca sobre la possible relació existent entre els "autors del no" d'Enrique Vila - Matas i l'estat actual de la crítica literària i artística

Castellà:

LA CRÍTICA DEL NO
Búsqueda sobre la posible relación existente entre los "autores del no" de Enrique Vila - Matas y el estado actual de la crítica literaria y artística

Anglès:

"LA CRÍTICA DEL NO"
A search about the possible relation between Enrique Vila - Mata's "non writers" and the current status of the literary and art criticism

Autor/a:

Mar Garcia Prat

Tutor/a:

David Vidal Castell

Curs:

2015/16

Grau:

Periodisme

Paraules clau (mínim 3)

Català:

crítica, literatura, art, "autors del no", periodisme

Castellà:

crítica, literatura, arte, "autores del no", periodismo

Anglès:

criticism, literacy, art, "not authors", journalism

Resum del Treball Fi de Grau (extensió màxima 100 paraules)

Català:

L'objectiu d'aquesta recerca és examinar les característiques dels "autors del no", la crítica literària i artística actual i determinar si la crítica que es fa actualment està influenciada per la negació de la paraula que va tenir lloc entre el tombant dels segles XIX i XX. Així mateix, es presenten dues entrevistes, una al periodista cultural i escriptor Sergio Vila - Sanjuán per determinar com es fa la crítica cultural actual i una altra al professor d'història de l'art i també escriptor Joan Maria Minguet, per parlar sobre la crítica artística actual i la relació amb els "escriptors del no".

Castellà:

El objetivo de esta búsqueda es examinar las características de los "autores del no", la crítica literaria y artística actual y determinar si la crítica que se hace actualmente está influenciada por la negación de la palabra que tuvo lugar en el paso del siglo XIX al XX. Así mismo, se presentan dos entrevistas, una al periodista y escritor Sergio Vila - Sanjuán para determinar como se hace la crítica cultural actual y otra al profesor de historia del arte y escritor Joan Maria Minguet, para hablar sobre la crítica artística actual y en relación con los "escritores del no".

Anglès:

The purpose of this study is to examine the characteristics of the "non writers", the present literary and art criticism, and whether contemporary criticism is influenced by the denial of the word that took place between the XIX and XX centuries. In line with this, two interviews are presented: one that is addressed to the writer and cultural journalist Sergio Vila-Sanjuán in order to see how the current cultural criticism is approached, and another one addressed to the writer and art history teacher Joan Maria Minguet, to talk about contemporary art criticism and its relationship with the "non writers".

[...] La negación como un acto de resistencia, una llamada de atención, una apelación a la mirada, a la consciencia, como una invitación a la duda [...]

Montse Badia

Escribo porque no puedo emitir luz.

Pero sí reflejarla.

Muchas gracias, y ningún perdón.

Escandar Algeet

AGRAÏMENTS

Al David, tutor, professor i exemple. Per haver-me descobert els estimats autors del no, per les seves referències i cites a cada classe, per ajudar-me sempre i per empènyer a la recta final. Gràcies per tot. Fins aviat. A Hermann Melville, per crear un personatge tan deliciós, entranyable i complex, capaç de fer-me ballar el cap fins a mimetitzar-m'hi; gràcies Bartleby. Als pares, per ser-ho. A la Marina i la Iris, per l'amor i la constància.

ÍNDIX

1. Introducció i Estructura	1
2. Metodologia	5
3. Els escriptors del No	7
3.1 L'art del No	7
3.2 La literatura del No	9
4. La crítica	17
4.1 Les primeres nocions	17
4.2 Sobre l'estructura, els tipus i altres formalismes	21
4.3 Opinions professionals sobre la crítica actual	25
5. Els autors del No VS la crítica literària	35
6. Les entrevistes	39
A) Sergio Vila – Sanjuán, periodista cultural i escriptor	39
B) Joan M. Minguet, crític d'art, professor i escriptor	49
7. Conclusions	59
8. Bibliografia	61

1. INTRODUCCIÓ I ESTRUCTURA

El concepte “d’escriptors del no” el presenta Enrique Vila – Matas a *Bartleby y compañía* (2000) on un personatge que treballa tot sol en una oficina, en Marcelo, va repassant la història de la literatura centrant-se en els autors que deixen d’escriure i els va recopilant en l’anomenat “quadern de notes a peu de pàgina”. Tots aquests autors pateixen la “síndrome de Bartleby”, inspirat en l’escriptor de Melville, que sempre “prefereix no fer-ho”. Aquesta síndrome el defineix perfectament Vila – Matas d’aquesta manera:

Mal endémico de las letras contemporáneas, la pulsión negativa o la atracción por la nada que hace que ciertos creadores, aun teniendo una conciencia literaria muy exigente [...], no lleguen a escribir nunca; o bien escriban uno o dos libros y luego renuncien a la literatura”¹

A partir d’aquí em vénen al cap les següents preguntes: la crítica literària i artística actual s’està apagant com a conseqüència de la crisi de la paraula del tombant entre els segle XIX i XX? Els anomenats “escriptors del no”, per a Enrique Vila – Matas estan influenciant els crítics culturals actuals? És per això que la crítica literària actual està tan buida de contingut i tan plena de paraules buides? Ho fan expressament o, el que encara és més greu, ho fan sense adonar-se’n?

“En quin moment va desaparèixer la crítica literària com a gènere a Catalunya?”², es pregunta el periodista Roger Vilà Padró. En el seu article determina que avui en dia el que existeix són “comentaris, ressenyes, textos publicitaris més o menys encoberts, elogis o apologies” però que la crítica no apareix per enlloc. I encara menys si es tracta d’una crítica negativa, que no destructiva. La crítica és necessària per avançar, per millorar, per seguir coneixent, i és per això que ha d’existir, dient les veritats, és a dir, elogiant el que és bo i argumentant per què allò que és dolent ho és. Avui en dia, si s’ha de fer una crítica negativa, s’intenta disfressar o directament no es fa, segons Padró, “sembla que és de mal gust i arriscat parlar malament d’un llibre”. És per això que, per ell, una bona crítica ha de complir unes característiques per tenir *feedback* amb el lector, peça clau en l’intercanvi cultural amb el crític:

¹ Vila – Matas, E. (2000). *Bartleby y compañía*. Pàgina 12. (Biblioteca Breve). Barcelona: Seix Barral

² Vilar Padró, R. (2016) La fi de la crítica. *El Núvol*. Recuperat de <http://www.nuvol.com/opinio/la-fi-de-la-critica/>

Els bons lectors mereixen una bona crítica que parli de llibres amb ofici i amb imparcialitat, dels bons i dels que no són tan bons, del que cal llegir i dels que són paper imprès malaguanyat. Avui no la tenim. Ha desaparegut dels grans mitjans, de les grans capçaleres.³

En aquesta mateixa línia, el crític d'art i professor d'història de l'art, Joan Maria Minguet, a qui entrevistarem a la part pràctica del treball, s'afegeix a l'opinió que el que hi ha actualment és crítica literària al servei dels grans mitjans i grups de comunicació. Ho reflecteix en un article sobre les vendes dels llibres més mediàtics durant la diada de Sant Jordi de 2016, titulat *Sant Jordi, la cultura, les masses...*⁴. Dins del text, Minguet parla de la tensió que hi ha actualment en el món cultural per tal de ser eficaç i alhora fer que la cultura arribi al màxim de gent possible. Aquí entra en joc la cultura de masses, explica, que “no busca l'espectador individual ni fins i tot el públic com a concepte”, sinó tot el contrari, “és construïda per l'audiència, les grans audiències”. Fins i tot, afegeix, s'està intentant fer creure a la gent que “l'única cultura que existeix és aquella que més ven, aquella que una certa crítica es dedica a puntuar amb cinc estrelletes de cinc possibles”. Minguet, per tant, posa en dubte el paper de la crítica literària actual, enfocada des de grans empreses amb un determinat i pautat contingut. És aquesta la crítica que construeix societats crítiques amb el que els envolta? És aquesta la crítica que fa raonar, conèixer i aprendre?

Per tal de poder donar respostes a totes aquestes preguntes, aquest treball proposa l'exposició del concepte “d'autors del no”, ideat per l'escriptor Enrique Vila – Matas i el repàs d'alguns dels casos coneguts (o no tant) més cèlebres d'escriptors que van decidir deixar d'escriure o crear personatges que decidissin dir que no a la creació. Es parlarà de Bartleby, l'escrivent que “preferia no fer-ho”, fos el que fos, qui dóna nom a la “síndrome de Bartleby” tan estesa en les lletres contemporànies; de Wakefield, que observava la seva absència des d'una finestra situada al davant de casa seva durant 20 anys; del Barón de Teive, que va guardar dins d'un cofre fins la seva mort el seu únic llibre; de la Carta de Lord Chandos explicant a Lord Bacon la impossibilitat d'escriure ni crear res i la falta de paraules per fer-ho; de Pepín Bello, membre de la Generació del

³ Vilar Padró, R. (2016) La fi de la crítica. *El Núvol*. Recuperat de <http://www.nuvol.com/opinio/la-fi-de-la-critica/>

⁴ Minguet, J.M. (2016, Maig 10). Sant Jordi, la cultura, les masses... *Vilaweb*. Recuperat de <http://www.vilaweb.cat/noticies/sant-jordi-la-cultura-les-masses/>

27, que “mai va fer res” i del cèlebre Arthur Rimbaud, que va abandonar l’escriptura als 19 anys, quan ja havia escrit tota la seva famosa obra. A més, es presentaran, també, alguns casos més, aquests sí, no tan coneguts com el de La biblioteca dels fracassats, ideada per Richard Brautigan, i el curiós cas d’Enrique Equisoain, qui fa una crítica de l’utilitarisme del llibre físic reescrivint algunes grans obres de la història de la literatura amb el vocable “bla”.

En la segona part d’aquest bloc es farà referència a la crítica literària i artística, tant des del punt de vista teòric com a través de les opinions i els exemples de filòsofs, escriptors i crítics. Està bé saber què en pensen els entesos en la matèria d’aquesta desaparició de crítica dins de la crítica (tot i la redundància). La crítica actual està influenciada, encara, per la crisi de la paraula que va tenir lloc entre els segles XIX i XX? Si és així, quina sortida té? Les veus dels crítics David G. Torres, Montse Badia o Joan Maria Minguet, entre d’altres, ens aproximaran a la crítica actual i les seves deficiències o virtuts.

El bloc pràctic del present treball estarà conformat per dues entrevistes: una, al periodista cultural i escriptor Sergio Vila – Sanjuán, director del suplement Culturas de La Vanguardia i autor de diversos llibres, i l’altra al professor d’història de l’art i escriptor, també, Joan Maria Minguet i Batllori. A través d’aquestes dues opinions de renom en el món cultural i de la crítica actual catalana i espanyola i, a través també de tot el marc teòric anteriorment citat, podrem extreure les conclusions sobre l’estat actual de la crítica i les seves influències, si és que hi són, dels “escriptors del no” abans mencionats.

Per acabar d’introduir el tema del treball, m’agradaria recuperar les paraules del crític d’art David G. Torres, que fan referència a la síndrome de Bartleby que actualment, potser encara cueja entre alguns artistes o crítics. Ho explica d’aquesta manera:

En el ser consciente de la crisis del relato, frente a ello, pensar una posibilidad de escritura fragmentaria, aforística tal vez, pero, en cualquier caso, que no puede refugiarse en la mentira. Términos paralelos a las grandes cuestiones en arte: la crisis de la representación, la imposibilidad de un arte total, inmanente, definitivo y la sospecha de una necesidad de autenticidad, no de verosimilitud, sino de verdad [...]

[...] La creación contemporánea es mucho más compleja y sus puntos de unión más evidentes, si pensamos que tienen que ver con la capacidad para poner en marcha el pensamiento. Aunque

esté hecho de la imposibilidad de escribir, hacer o pensar. Aunque todos seamos, siguiendo a Enrique Vila – Matas (otro que cruza campos), un tanto Bartleby.⁵

A partir de totes aquestes idees, el bloc teòric sobre els “escriptors del no”, el de la crítica i les opinions dels dos experts, Sergio Vila – Sanjuán i Joan Maria Minguet, s’extrauran les conclusions sobre si la crítica literària i artística actual rep influències de la negació de la paraula que va tenir lloc al tombant dels segles XIX i XX.

⁵ G. Torres, D. (2009). Todos Bartleby. Sobre escritores y artistas (o al revés). *Revista Bonart* nº114. Recuperat de <http://www.davidgtorres.net/spip/spip.php?article212>

2. METODOLOGIA

Aquest és un Treball de Final de Grau de recerca. He triat aquest format perquè crec que és la millor manera d'aprofundir en la crítica, els escriptors del no i les opinions dels experts que entrevistaré.

Primer de tot, em basaré en bibliografia a base de llibres per encarar l'ordre dels apartats del treball. Crec que els llibres són una bona base per fer-se una idea general del marc teòric i l'estat de la qüestió. A partir d'aquí, extrauré de cadascun d'ells les idees per ordenar tot el marc teòric amb lògica. A més a més, em serviran per encarar l'apartat dels inicis de la crítica i què han dit alguns dels grans autors d'aquest gènere. Aquest apartat, però, també inclourà articles, sobretot de blogs com A*desk o articles de diaris, com El País o Vilaweb.

Crec que els articles són molt importants per tota la part que farà referència a l'estat actual de la qüestió. Tots els que faré servir es troben a Internet i van des d'articles dels mateixos crítics o entrevistes, fins a opinions de veus rellevants en aquest camp. Aquest tipus de suport ajudarà molt a dinamitzar el marc teòric i a no fer-lo feixuc.

Pel que fa a les cites que apareixeran al treball, seran tant de llibres com d'articles, blogs o webs. N'hi haurà algunes de teòriques, en boca d'experts il·lustres del món de la crítica i d'altres seran declaracions o opinions de crítics actuals o persones relacionades amb el món de la crítica.

Tindrè en compte, també, l'opinió actual sobre la crítica que tenen alguns periodistes culturals. Crec que donar espai als professionals de la comunicació és molt important perquè es vegi que no tota la crítica que es fa avui té al darrere un potent grup de comunicació o grans interessos econòmics.

Els dos apartats teòrics, la crítica i els escriptors del no, es veuran enllaçats per una recopilació d'idees i comparació al final d'aquest bloc.

La segona part de la recerca estarà basada en dues entrevistes a dos professionals del món cultural: primer, el periodista cultural i escriptor Sergio Vila – Sanjuán, director del suplement Culturas de La Vanguardia, exposarà en quin moment es troba la indústria cultural i quin tipus de crítica s'està fent. Concretament, explicarà el cas del seu

suplement, ja que és el que té més pròxim i el que més domina. També analitzarà els “nous crítics” sorgits a través d’Internet i en donarà la seva opinió. La segona entrevista serà al professor d’història de l’art i crític d’art Joan Maria Minguet i Batllori, qui aprofundirà en l’estat actual de la crítica d’art, remarcarà què ha de tenir una bona crítica i manifestarà la seva idea de la necessitat d’una bona crítica, tant literària com artística, per tal de formar una societat crítica. Donarà voltes també sobre el concepte de cultura en l’actualitat.

Finalment, l’últim apartat serà el de les conclusions que extrauré a partir del bloc teòric sobre la crítica, el bloc teòric dels escriptors del no i les opinions sobre un i altre tema dels dos experts entrevistats. A més a més, tindrè en compte l’associació que hauré fet jo mateixa sobre els dos blocs teòrics en relació amb el que em respondran els entrevistats sobre aquests dos temes.

3. ELS ESCRIPTORS DEL NO

La glòria o el mèrit de certs homes consisteix en escriure bé; el d'altres consisteix en no escriure.⁶

Jean de la Bruyère

3.1 L'ART DEL NO

El pas del segle XIX al segle XX es va veure marcat, en l'àmbit literari, per una forta crisi de la paraula. Els escriptors no trobaven les paraules per transmetre allò que sentien als lectors i alguns van decidir renunciar a l'art de l'escriptura; d'altres van preferir crear personatges, probablement els seus propis alter egos, per mostrar així la seva impossibilitat cap a les lletres.

Aquesta crisi de la paraula ha estat anomenada també "empobriment lingüístic", "atonia cultural", "gran i profund cansament", "abandonament de l'interès pel concepte de sistema", "raqutisme de la paraula", "atròfia de l'oïda poètica" o "una dimissió de l'actitud d'escolta"⁷.

El context polític, social i cultural del moment també era convuls, ple de canvis i amb incògnites, tal i com explica l'historiador Vicente Moreno Cullell:

[...] Aquest esperit de l'època, de crisi vital i cultural, va anar penetrant en diferents sectors de la cultura de finals de segle. Així, un sentiment d'inseguretat va instal·lar-se entre amplis sectors de la societat del tombant de segle com a conseqüència de les frustracions creades pel desenvolupament de la societat industrial (la massificació de les grans ciutats, els desenvolupament de la classe obrera, l'amenaça de les posicions socials de la classe mitjana il·lustrada, la pèrdua del valor de l'individu...) en oposició al món harmònic que havien projectat els principis de la Revolució [...] ⁸

⁶ Iníci de Vila – Matas, E. (2000). *Bartleby y compañía* (Biblioteca Breve). Barcelona: Seix Barral

⁷ Morales, A (2006). El malson de Chandos: aproximació a la crisi acadèmica i professional del periodisme des de la crisi postmoderna de la paraula de David Vidal i Castell. *Dipòsit Digital de Documents de la UAB – Anàlisi* 33, 220 – 222. Recuperat de <https://ddd.uab.cat/pub/analisi/02112175n33/02112175n33p220.pdf>

⁸ Moreno Cullell, V. (2011). La crisi de valors del tombant entre els segle XIX i XX. Recuperat de <http://blogs.sapiens.cat/socialsenxarxa/2011/01/22/la-cria-de-valors-del-tombant-entre-els-segles-xix-i-xx/>

L'escriptor Enrique Vila – Matas explica sobre el seu llibre *Bartleby y compañía* (2000) que no és possible que existeixi actualment una literatura de qualitat si no hi ha una reflexió profunda que pugui arribar a qüestionar, fins i tot el concepte o noció de la paraula literatura. Dins de la seva obra *Una casa para siempre* (1988), el mateix escriptor parla varies vegades sobre la desconfiança en les paraules. L'escriptor i professor de Teoria de la Literatura de la Universitat Autònoma de Barcelona, David Roas, explica, arrel d'aquesta obra de Vila – Matas, que aquesta crisi de la paraula es veu reflectida en diferents parts de l'obra i explica les següents situacions concretes:

“Por ejemplo, esa tertulia silenciosa del grupo de pintores que no hablan (“estaban convencidos de que, al hablar, se ausentaban, y por ese motivo preferían dedicarse exclusivamente a pensar”)⁹; o cuando el narrador (un ventrílocuo que solo tiene una voz, pero que disgrega su relato en muchas voces) afirma: “Todo lo que pensaba me parecía inútil expresarlo, puesto que ya lo había pensado. Y para colmo perdí el hambre. Y no digamos las ganas de escribir” (p.66). En esa misma novela aparecen otras tres referencias muy significativas a dicho asunto: “Adoro el silencio como idea o, si lo prefiere, como quimera. Entenderse sin palabras, qué maravilloso sería poder llegar a eso” (p.117); “las palabras eran las cosas convertidas en puro sonido, su fantasma” (p. 123); y en el último capítulo del libro, cuando el narrador afirma que “Incluso las palabras nos abandonan [...], y con eso está dicho todo (p.133) (la misma frase, por cierto, que cierra *Bartleby y compañía* (2000), donde es atribuida a Samuel Beckett”.¹⁰

Però no és només la paraula la que està en crisi, és el món de l'art en general: la literatura, la pintura, l'escultura, l'arquitectura... tot es posa en dubte. Aquest dubte, però, pot seguir dos camins: el de la impossibilitat de o bé el de la creació de; no ser capaços de crear a través de la paraula pot propiciar una nova manera d'entendre l'escriptura, un nou renaixement de l'art. En el camp de l'arquitectura, també trobem diferents exemples, aquí explicats per la periodista Montse Badia:

Esta pulsión negativa no es ajena al mundo del arte y a otras prácticas creativas. [...]

[...] Ignasi Aballí cuestiona la práctica pictórica y la posibilidad de representación. Para ello, deja secar botes de pintura, hace cuadros en los que la imagen es el resultado de las huellas del sol

⁹ Enrique Vila-Matas, *Una casa para siempre*, Barcelona, Anagrama («Compactos», 281), 2002, p. 18.

Recuperat de <http://www.enriquevilamatas.com/escritores/escrroas1.html>

¹⁰ Roas, D. El silencio de la escritura (a propósito de *Bartleby y compañía*). Recuperat de <http://www.enriquevilamatas.com/escritores/escrroas1.html>

sobre la tela, corrige errores tapando un cuadro entero con Tipp – ex, hace carteles de películas que el escritor Georges Perec nunca completó, reúne recortes de periódicos y hace listas interminables (de artistas, de obras, de cine, de muertos...), muestra una proyección de la cámara de vigilancia de un museo en la que la mayor parte del tiempo que se muestra no pasa nada... Al igual que el Dr. Pasavento y otros protagonistas de los libros de Vila – Matas, Ignasi Aballí intenta desaparecer. Pero no lo hace emulando a Walser y apartándose del mundo, sino que desaparece de sus obras, de modo que es el sol quien marca sus listados, no toca los botes de pintura, simplemente los deja abiertos o no filma la película “Disparition” (“Desaparición”), sino que toma material filmado de escenas en las que no se ve el rostro de sus protagonistas.¹¹

3.2 LA LITERATURA DEL NO

¿Y quién no ha sentido alguna vez la tentación de huir del encierro de su propia vida, de liberarse del peso de las responsabilidades y de las rutinas? Es como Wakefield, ese maravilloso cuento de Nathaniel Hawthorne del hombre que un día sale de su casa para hacer un corto viaje y ya no vuelve más...¹²

Rosa Montero

Nathaniel Hawthorne escribió un relato, Wakefield, la “historia conjetural” de un desterrado, considerado unánimemente, es decir, por Borges, como el más grande y perfecto artilugio narrativo de la historia, antecesor directo de los relatos de Melville y Franz Kafka.¹³

Guillermo Piro

3.2.1 WAKEFIELD, EL “DESTERRADO DEL UNIVERSO”¹⁴

Aquest personatge creat per Nathaniel Hawthorne, mostra amb total claredat el concepte de la fugida, un terme recurrent en la narració literària occidental. Si es redueix l'argument a un parell de línies, es pot dir que Wakefield decideix marxar de casa seva per viure davant del seu domicili, en un altre edifici, estudiant la seva absència durant els següents vint anys. És evident que la

¹¹ Badia, M. (2007). Artistas del No. A partir del libro “Bartleby y compañía” de Enrique Vila – Matas. *Blog A*Desk – Critical Thinking*. Recuperat de <http://www.a-desk.org/spip/spip.php?article628>

¹² Nordica Libros és la pàgina web oficial de l'editorial <http://www.nordicalibros.com/ficha.php?id=86&pest=3#pestanas>

¹³ Piro, G. (1999, Agost 8). Talentosa reescritura. La historia dos veces contada. *Clarín, Suplemento Cultura y Nación*. Dins de Berti, E. Eduardo Berti. *Blogspot*. Recuperat de <http://www.eduardoberti.com/p/la-mujer-de-wakefield.html>

¹⁴ Hawthorne, N. & Juan. A. (Il·lustració). (2011). *Wakefield* (Nordica Libros)

seva dona, la senyora Elizabeth Wakefield, també té un paper important en el relat, ja que segons explica Eduardo Berti a *La mujer de Wakefield*, ella és conscient en tot moment d'on viu el seu marit, però calla i no diu res. També l'escriptor Fabienne Bradu explica a *Mrs. Wakefield* que l'esposa afirma que "era més agradable tenir un enamorat que tenir un marit". D'aquí se'n pot arribar a extraure que l'oblit i la indiferència de Wakefield al final, poden acabar essent més terribles que la pròpia mort o desaparició. D'alguna manera, el personatge ingressa al món dels morts sense estar-ho. Tot i això, el mateix personatge accepta que el millor de la fugida sempre és el retorn; ha pogut fugir de tot i de tothom però no ha pogut ni podrà fugir mai de si mateix. En aquest punt, l'individu entra en conflicte amb la societat. I en aquest moment, el llenguatge no dóna respostes a cap dels dubtes, no ajuda a resoldre res.

3.2.2 LA CARTA DE LORD CHANDOS I HUGO VON HOFMANNSTAL

Potser l'exemple més clar de la negació de la paraula es troba amb la carta que el poeta austríac Hugo von Hofmannstal (qui va deixar d'escriure amb només 27 anys), escriu l'any 1902 en boca de Lord Chandos, un jove i prometedor poeta britànic d'Anglaterra, per tal d'exposar-li a Lord Bacon els motius pels quals ha renunciat a qualsevol tipus d'activitat literària, tal i com explica Esteban Ierardo:

Las promesas artísticas de Chandos se desvanecieron cuando se retiró a vivir al campo. Allí era un acomodado estanciero. Sus conocidos de Londres, que antes habían celebrado la exquisitez de su pluma, esperaban que, desde su retiro campestre, les enviara una fulgurante y contundente obra poética. Pero Chandos sólo envió silencio y ausencia. Finalmente, por cortesía y un real afecto, decidió contestar a una carta que recibió de Lord Bacon, el pregonero del método inductivo en las ciencias, canciller y hombre de letras.¹⁵

I és que la carta és en si mateixa una paradoxa: el fet de narrar a través de la literatura la incapacitat per utilitzar les paraules. Com diu el mateix Lord Chandos a Lord Bacon: "Le he molestado en demasía, mi querido amigo, con esta extendida descripción de un estado inexplicable que normalmente permanece encerrado en mí".¹⁶ El narrador explica

¹⁵ Ierardo, E. La Carta de Lord Chandos o sobre la condición inefable de la realidad. *Universidad de Granada*, 1-10. Recuperat de <http://www.ugr.es/~filosofiayterapia/ACTIVIDADES/Otras/Ateneo/La%20Carta%20de%20Lord%20Chandos.pdf>

¹⁶ Fragment de La Carta de Lord Chandos d'Hugo Von Hofmannstal

a través de l'escriptura que deixa d'escriure. L'autor, Von Hofmannstal, era mig jueu i mig vienès. La seva cultura, la judeo – cristiana, descriu el món a partir de la paraula i, per tant, transforma el món a partir del llenguatge; les coses prenen la seva identitat a través de les paraules. El llenguatge és l'eina que ens parla a nosaltres mateixos i amb el que nosaltres parlem, però alhora redueix la nostra capacitat intel·lectual. Necessitem les paraules per parlar, però són aquestes mateixes les que considerem mortes i ineficaces. Tot aquest cúmulo de situacions i aquesta paradoxa porten a una crisi lingüística, en aquest cas, a la crisi del tombant dels segles XIX i XX: la crisi de la paraula.

Una altra de les paradoxes que s'observa a la Carta és la inflació lingüística; expressa amb paraules coses que no tenen sentit i això fa que les mateixes paraules el perdin. Per tant, i com a conseqüència, es necessitaran més paraules i s'aniran repetint, és a dir, es tornarà altra vegada a la raó del problema: l'excés de paraules dites o escrites amb paraules. El mateix Lord Chandos ho expressava així: "Pero ¿por qué intento emplear de nuevo unas palabras de las que he renegado?"¹⁷.

Per tant, si el subjecte vol deixar d'escriure i fer servir les paraules per expressar-se, hi ha un abandonament del discurs, prèviament informat amb les mateixes paraules. Lord Chandos resumia així com es sentia i què li passava: "Mi caso es, en resumen, el siguiente: he perdido por completo la capacidad de pensar o hablar coherentemente sobre ninguna cosa"¹⁸. Chandos afegia que renunciava a qualsevol activitat literària perquè es sentia embriagat i era incapaç d'entendre res, ja fos terrenal o celestial i tampoc no podia llegir ni escriure. Acabava dient que les paraules l'abandonaven i es veia abocat a una pèrdua de confiança amb la llengua.

L'escriptor Enrique Vila – Matas ho resumeix d'aquesta manera: "La Carta de Lord Chandos es un manifiesto del desfallecimiento de las palabras y del naufragio del yo en el fluir convulsionado e indistinto de las cosas, ya no nominables ni dominables por el lenguaje".¹⁹

¹⁷ Fragment de La Carta de Lord Chandos d'Hugo Von Hofmannstal

¹⁸ Ibid.

¹⁹ Vila – Matas, E. (2000). *Bartleby y compañía* (Biblioteca Breve). Barcelona: Seix Barral

3.2.3 OH BARTLEBY! OH HUMANITAT!

Si hi ha un personatge que representi a la perfecció la crisi de la paraula del tombant del segle XIX cap al XX aquest és Bartleby, l'escriptor. Creat per Hermann Melville, aquest extravagant i estrany element era un amant dels pastissos de gingebre; no menjava res més. Treballava passant textos, assegut a la seva petita taula i sense aixecar pràcticament el cap del paper. Va reduir tot el seu discurs i tota la seva existència a només cinc paraules: *I wil prefer not to*. Potser era la manera de mostrar el seu desànim envers la vida, o bé la seva frustració; però és més que això. És, tal i com Melville manifesta resignat al final de la seva història, un reflex cru i real de la humanitat. L'Escriptor s'abandona completament a aquestes paraules i fa que tota la seva vida hi giri al voltant. Però el fet de no dir cap altra paraula no fa que els seus únics mots perdin el seu significat. Tal i com deia Sigmund Freud, "cadascú és propietari del que calla i esclau del que parla"; i en el cas de Bartleby és exactament així. Melville escriu aquestes línies al final d'aquest conte per tal de fer més palesa l'actitud de l'escriptor, que renuncia a copiar i, al final de l'obra, inclús a moure's i a menjar, és a dir, que renuncia a tot el que té relació amb la vida, i fa que l'autor l'acabi qualificant de pària de l'univers:

Perdón para quienes murieron desesperados; esperanza para los que murieron sin esperanza, buenas noticias para quienes murieron sofocados por insoportables calamidades. Con mensajes de vida, estas cartas se apresuran hacia la muerte. ¡Oh Bartleby! ¡Oh humanidad!²⁰

Hermann Melville

3.2.4 ELS BARTLEBYS D'ENRIQUE VILA – MATAS

Los "bartlebys" de la literatura", los "escritores del no", que se dejaron arrastrar por la pulsión de la nada y nunca escribieron, se mantuvieron como escritores ocultos o dejaron repentinamente de escribir. [...] Bartleby y compañía utilizan la negación como un acto de resistencia, una llamada de atención, una apelación a la mirada, a la consciencia, como una invitación a la duda²¹.

Montse Badia

²⁰ Melville, H. (1853). *Bartleby el escribiente*. (Biblioteca Virtual Universal 2010). Editorial del cardo. Recuperat de <http://www.biblioteca.org.ar/libros/153234.pdf>

²¹ Badia, M. (2007). Artistas del No. A partir del libro "Bartleby y compañía" de Enrique Vila – Matas. *Blog A*Desk – Critical Thinking*. Recuperat de <http://www.a-desk.org/spip/spip.php?article628>

L'escriptor Enrique Vila – Matas és qui va acotar el terme "bartlebys". L'autor agafa el conegut personatge de Melville i el converteix en un exponent per a tots aquells artistes que han deixat d'escriure, pintar o que han abandonat qualsevol àmbit de la creació artística o literària. Aquest concepte dóna voltes dins de *Bartleby y compañía* (2000) i engloba un gran nombre d'autors, alguns de ben sorprenents.

Vila – Matas explica al llibre que els "bartlebys" són aquells éssers que tenen instal·lada dins seu una profunda negació. A més a més, fa extensiu el concepte a les lletres contemporànies, explicant que aquest fet és el seu mal endèmic. El llibre, amb els seus múltiples exemples, fa un pronòstic greu sobre la literatura del final del mil·lenni, però alhora obre portes i ofereix respostes. Parla i explica la impossibilitat d'escriure que tenen els autors que s'hi citen i amb això fa un retrat dels escriptors que es veien incapaçs de redactar i ho manifestaven a través d'ells mateixos, o creaven personatges com a propis alter egos.

3.2.4.1 L'ADIEU D'ARTHUR RIMBAUD

Al llibre de Vila – Matas també s'hi citen autors cèlebres com Jean Arthur Rimbaud, que va deixar d'escriure amb només 19 anys i va morir amb 37. Per tant, tota la seva famosa obra va ser escrita amb menys de 19 anys. Un dels seus textos, l'"Adieu" (inclòs en l'obra *Una temporada en el inferno*, explica Vila – Matas, pot ser entès com l'acomiadament explícit de Rimbaud de la literatura. Al capítol final d'aquesta obra, *Adiós*, el mateix Rimbaud expressa com es sent amb les següents paraules:

¡Tengo que enterrar mi imaginación y mis recuerdos! ¡Una hermosa gloria de artista y de narrador desvanecida! [...]

[...]Hay que ser absolutamente moderno. Nada de cánticos: conservar lo ganado. ¡Dura noche! La sangre seca humea sobre mi rostro, y no tengo cosa alguna tras de mí, ¡fuera de ese horrible

arbolillo!... El combate espiritual es tan brutal como las batallas de los Hombres; pero la visión de la justicia es solo el placer de Dios.²²

Jean Arthur Rimbaud

3.2.4.2 EL BARÓN DE TEIVE DE FERNANDO PESSOA

Nacemos sin saber hablar y moriremos sin haber llegado a saber decir.²³

Fernando Pessoa

El Barón de Teive és un altre dels personatges que Vila – Matas cita al seu llibre, però desenvolupa i aprofundeix en ell en un article del diari El País, titulat *Y el barón se mató* (1999). Aquest escrit fa referència a un llibre pòstum que es va trobar a dins d'un bagul. Portava per nom *De la imposibilidad de hacer arte superior* i era l'únic llibre que va escriure el Barón de Teive. A partir d'aquest títol, ja es poden extraure conclusions sobre la seva temàtica, la paraula impossibilitat és la paraula clau per fer entendre que també va ser víctima de la "síndrome de Bartleby". Així ho explicava el mateix Barón dins l'escrit, reafirmant perquè no ha escrit totes les obres que hauria volgut escriure i no ha pogut fer davant la impossibilitat de la paraula en la que es veu sotmès:

Será este mi único manuscrito (...) Siento que la lucidez de mi alma me da fuerza para las palabras, no para realizar la obra que nunca podré realizar, pero sí al menos para decir con sencillez por qué motivos no la realicé²⁴

²² Rimbaud, A. (1873). *Una temporada en el infierno*. (Biblioteca Virtual Miguel de Cervantes). Editorial del cardo. Recuperat de: <http://www.biblioteca.org.ar/libros/133650.pdf>

²³ Pessoa, F. (2005) *La educación del estoico: En el jardín de Eicteto*. El Acantilado 112 citat a Gómez García, S. (2010) *La educación del estoico. Pessoa o el Barón de Teive*. Declavos. Recuperat de: <https://sergiogomezgarcia.wordpress.com/category/pessoa/>

²⁴ Pessoa, F. (2005) *La educación del estoico*. El Acantilado 112 citat a Vila – Matas, E. (1999). *Y el barón se mató*. *El País edición Catalunya*. Recuperat de http://elpais.com/diario/1999/06/08/catalunya/928804042_850215.html

3.2.4.3 PEPÍN BELLO: L'HOME QUE MAI VA FER RES

Un altre clar exemple “d’escriptor del no” és José Bello Losierra, conegut amb el nom de Pepín Bello. Va formar part de la Generació del 27 a Espanya i, admirat per la Residencia de Estudiantes de Madrid, creia que el llenguatge enterbolia la capacitat creativa. Vila – Matas el qualifica com “l’escriptor del no per excel·lència”. L’intèrpret i guionista Álvaro Merino va presentar l’any 2015 el documental “Pepín Bello, el hombre que nunca hizo nada” (La culpa es del Script A.C) on explicava la vida d’aquest personatge que va conèixer i viure envoltat dels més grans autors i artistes del segle XX, des de Salvador Dalí, Luis Buñuel o Federico García Lorca, fins a Rafael Alberti o Manuel Azaña. D’ell es diu que “va ser un poeta que no va escriure cap vers, un artista que no va pintar ni crear cap obra i un estudiant de medicina que mai va aprovar cap assignatura”²⁵. El mateix productor i creador d’aquesta peça audiovisual es va veure afectat per la “síndrome de Bartleby” ja que va manifestar que havia trigat 10 anys en muntar el documental perquè abans “preferiria no fer-ho”.

3.2.5 “LA BIBLIOTECA DEL NO”

La necesidad de compartir una historia es común a todos los humanos. Lo que pasa es que hay quien se lo toma tan en serio que se convierte en escritor. Brautigan fue uno. Su vida fue rica en demonios que supo mantener a raya hasta que llegó un mal día y se pegó un tiro frente a la ventana de su casa, de espaldas a una vida que nunca entendió. Cuando apretó el gatillo tenía muy claro que el fracaso era el lugar más seguro que había conocido, allí donde nadie iba a intentar quitarle el puesto. El cadáver de Richard Brautigan fue encontrado semanas después, por casualidad o como se llame eso.²⁶

Montero Glez

²⁵ Merino, A. (2014) *Pepín Bello, el hombre que nunca hizo nada*. Recuperat de <https://willygchristmas.wordpress.com/2014/01/01/pepin-bello-el-hombre-que-nunca-hizo-nada/>

²⁶ Glez, M (2014). *La biblioteca de los fracasados*. Suplemento Babelia (El País). Recuperat de: http://cultura.elpais.com/cultura/2014/07/01/babelia/1404218227_025028.html

La biblioteca dels llibres rebutjats o “biblioteca del no” existeix. El lloc va ser citat per primera vegada l’any 1971 per l’escriptor Richard Brautigan dins la seva obra *L’avortament: Un romanç històric* (1966) on presentava una biblioteca plena de manuscrits que no tenien cap tipus d’interès comercial: la biblioteca dels llibres rebutjats. Explica Montero Glez (Roberto Montero González), que Brautigan és un escriptor que va basar el seu èxit en el seu prestigiós fracàs. Aquest autor de culte nordamericà, va aconseguir que el fotògraf i admirador seu, Todd Lockwood, conformés una llibreria a Vermont amb manuscrits refusats. La història no s’acaba aquí: anys després, va endur-se la col·lecció a casa seva i la va guardar durant anys, fins que va aconseguir instal·lar-los tots a la Clark County Historical Museum de Vancouver, al Canadà. Els 304 exemplars de manuscrits físics no publicats formen part, actualment, d’un projecte col·laboratiu de recerca i alfabetització a més d’alguns que només es poden trobar en format electrònic.

3.2.6 EL CAS D’ENRIQUE EQUISOAIN

Ell mateix es descriu com a “no – escritor, patafísico y errorista”. Explica que intenta sempre no escriure res per crear les seves obres. El que es dedica a fer és llibres sobre llibres o reescriure llibres que ja s’han escrit. Intenta agafar el concepte de llibre i qüestionar tot el que té a veure amb aquest: l’autor, l’època i el contingut. Al final acaba aconseguint llibres objecte a través de la descomposició del llenguatge, com si fos un joc, explica:

En este juego se desvela lo que los textos significan, lo que ocultan, lo que realmente quieren decir, lo que intentan comunicar, pero no llegan a aclarar por la propia imposibilidad de un lenguaje como comunicación transparente y directa. Mis estrategias básicas de Trabajo son la acumulación, el plagio, el reciclaje, la tergiversación, el coleccionismo, el texto como imagen o el libro como objeto.²⁷

²⁷ La Central del Museo Reina Sofía. El blog. No – escritor, patológico, patafísico y errorista. Roberto Equisoain. Recuperat de <https://www.lacentral.com/blog/roberto-equisoain-128450>

4. LA CRÍTICA

La crítica es una creación dentro de otra creación. El crítico ve en la obra de arte lo que la obra no es y revela lo que el artista nunca puso en ella. En vez de interpretar objetivamente la obra, el crítico ahonda en su propia subjetividad y nos da la única forma civilizada de autobiografía, esa que registra, no los acontecimientos, sino las impresiones de su vida.

Oscar Wilde

El poeta imita cosas que, a la vegada, són còpies degradades de les idees absolutes: així, l'art literari és "un inferior que es casa amb un inferior i engendra fills inferiors"

Plató

La crítica, rigurosa, honesta y creativa, es esencial. Otras veces el trabajo del periodista se parece más al de un informador o un mediador: alguien que acerca la obra de otros, que detecta obras o tendencias que podrían pasar inadvertidas, que intenta aclarar aspectos de un trabajo que admira. Es algo parecido a la traducción: no puedes escribir un libro, pero al menos tienes el consuelo de poder llevarselo a los demás.²⁸

4.1 LES PRIMERES NOCIONS

4.1.1 MIJAIL BAJTIN I LA TEORIA DELS GÈNERES DISCURSIUS

La moda manda también en la teoría de la literatura, e impone su arriesgado vértigo de novedad.

Fernando Gómez Cabia²⁹

El teòric literari rus Mijail Bajtin desenvolupa un sistema teòric per poder així explicar com es comença un procés creatiu literari i quines tècniques narratives es fan servir. La seva teoria està basada en facetes del fet comunicatiu de l'autor, això és: el text, el context d'emissió i la recepció que té.³⁰ En el seu cas, l'autor i el seu cercle, anomenat

²⁸ Gascón, D. Unas notas sobre el periodismo cultural (2016). Revista Letras Libres. Recuperat de <http://www.letraslibres.com/blogs/blog-de-la-redaccion/unas-notas-sobre-el-periodismo-cultural>

²⁹ Gómez Cabia F. (1998). *Estructura y actualidad del pensamiento de Mijail Bajtin* (UAM Ediciones). Salamanca: Colección de estudios de la Universidad Autónoma de Madrid (p.9)

³⁰ Ibid.

Cercle de Bajtin, es situa en el context d'una Rússia post revolucionària on hi conviuen dues corrents: la ideologia marxista, que és la dominant, i el formalisme rus. Bajtin treballa els conceptes de la teoria de la literatura i la història dels gèneres a través de la seva teoria dels gèneres discursius i acaba creant una nova ciència marxista que qualifica de "bolxevics de l'art".

Cada enunciado separado es, por supuesto, individual, pero cada esfera de uso de la lengua elabora sus tipos relativamente estables de enunciados, a lo que denominamos *géneros discursivos*.

Mijail Bajtin

Després d'aquesta afirmació, l'autor decideix començar a estudiar els gèneres literaris al marge de la literatura i considerant-los simples enunciats verbals. Aquí, separa els gèneres del discurs en dos grans blocs: els simples (estàndards) i els complexes (que s'han de fer servir per parlar de literatura). El mateix autor els descriu segons d'aquesta manera entre 1952 i 1953:

"Los géneros discursivos secundarios (complejos) – a saber, novelas, dramas, investigaciones científicas de todas clases, grandes géneros periodísticos, etc. – surgen en condiciones de la comunicación cultural más compleja, relativamente más desarrollada y organizada, principalmente escrita: comunicación artística, científica, socio-política, etc. En el proceso de su formación estos géneros absorben y reelaboran diversos géneros primarios (simples) constituidos en la comunicación discursiva inmediata. Los géneros primarios que forman parte de los géneros complejos se transforman dentro de estos últimos y adquieren un carácter especial: pierden su relación inmediata con la realidad y con los enunciados reales de otros, por ejemplo, las réplicas de un diálogo cotidiano, o las cartas dentro de una novela, participan de la realidad sólo a través de la totalidad de la novela, es decir, como acontecimiento artístico y no como suceso de la vida cotidiana. La novela en su totalidad es un enunciado, igual que las réplicas de un diálogo cotidiano o una carta particular (todos poseen una naturaleza común), pero, a diferencia de éstas, aquello es un enunciado secundario (complejo)".³¹

³¹ Gómez Cabia F. (1998). *Estructura y actualidad del pensamiento de Mijail Bajtin* (UAM Ediciones). Salamanca: Colección de estudios de la Universidad Autónoma de Madrid (p.250)

Un cop feta aquesta classificació, Bajtin conclou que “un gènere no és altra cosa que un tipus estable d’enunciats, un criteri que força la forma dels enunciats parcials i realment existents en la comunicació”.³² Afegeix, que la seva característica principal és fer que l’enunciat hagi d’adaptar-se a una esfera determinada segons l’ús que se li vulgui donar. A l’hora de tractar com han evolucionat els gèneres literaris, explica Fernando Gómez Cabia a *Estructura y actualidad del pensamiento de Mijail Bajtin*, l’autor “recorre a l’únic arxiu històric de tipus textuais conegut: la literatura” i afirma que “els gèneres literaris responen a unes necessitats de comunicació cultural que hagin de canviar quan aquestes canvien també”. Per tant, d’aquí en podem extreure que la transformació dels gèneres literaris és constant i no són estàtics. Fernando Gómez Cabia els defineix com “un dipòsit col·lectiu estable amb memòria pròpia”.

4.1.1.1 SOBRE LA TEORIA I LA CRÍTICA LITERÀRIES

La sociologia és la base i arrel d’estudi de tot allò ideològic, ja que prové de la societat. En el camp de l’art passa exactament el mateix: s’estudia a partir de la sociologia de l’art. Anteriorment, s’havia concebut la literatura com una poètica material però ara, segons Bajtin, cal pensar en la ciència de la literatura d’una altra manera, des de la seva vessant sociològica.

Bajtin defineix la comunicació com “intercanvi, diàleg inter - humà on el primer enunciat, ple d’ecos de veus i enunciats anteriors, s’organitza pensant en la resposta que tindrà i preveu i s’adequa a ella a partir de la tria d’un model d’enunciat o d’un altre” (Bajtin; 100).

4.1.1.2 LA POÈTICA DE LA RECEPCIÓ

La poètica de la recepció explica que existeix un ampli ventall d’interpretacions per a cada text literari. José María Pozuelo Yvancos ho explica de la següent manera:

³² Ibid.

Precisamente de esta posibilidad de interpretaciones plurales de un texto literario, carácter constante y esencial de la literatura, arranca una corriente lateral de la pragmática de modelo de comunicación llamada *poética de la recepción*.³³

Per tant, un text té un significat o un altre en base a les interpretacions que poden fer els diferents lectors del text. Els lectors es veuran influenciats per la situació de la lectura i, per tant, hi podrà haver “tants llibres com lectors que els interpretin” (Gómez Cabia; 1998).

Malgrat aquesta idea que planteja Mijail Bajtin, Fernando Gómez Cabia conclou que la dinàmica actual de la teoria de la literatura està més allunyada del mètode crític, històric i literari que proposava Bajtin, ja que aquesta era massa abstracta i anava enfocada només en un camp.

4.1.2 “EL CRÍTICO DE LA CRÍTICA, TRAPICISTA DE CIRCO”

La literatura i la crítica tenen definicions diferents. Així ho explica Enrique Anderson Imbert al llibre *La crítica literaria y sus métodos (1979)* argumentant que la literatura és “l’expressió d’una manera d’intuir les coses” i la crítica és un “examen intel·lectual precisament d’aquella expressió”. Per tant, veiem que les definicions són diferents però que una inclou l’altre i viceversa. És a dir, podríem dir que no hi ha crítica literària sense literatura, però, podríem dir que no hi ha literatura sense crítica literària? Crec, modestament, que la literatura existeix i ha existit des d’un inici sense crítica i el que ha aportat el naixement de la crítica literària ha estat l’extensió d’aquesta literatura a la gent que no en fa crítica, és a dir, aproximadament el coneixement d’un professional a aquells que no ho són i ha democratitzat, d’alguna manera, la literatura. I a partir d’aquestes dues definicions, tal i com menciona Imbert, ha aparegut l’autocrítica, el lirisme crític, els bicèfals (poetes i crítics), els crítics d’un sol cap o la crítica semàntica. La crítica semàntica és la que fan els crítics que volen arribar a conèixer tot el que envolta i té a veure amb la creació d’una obra literària.

³³ Gómez Cabia F. (1998). *Estructura y actualidad del pensamiento de Mijail Bajtin* (UAM Ediciones). Salamanca: Colección de estudios de la Universidad Autónoma de Madrid

4.2 SOBRE L'ESTRUCTURA, ELS TIPUS I ALTRES FORMALISMES

“Estructuro. Arranco. Pruebo de ir en una dirección. No, no funciona. Me alejo. Le doy vueltas. Vuelvo. Pruebo de nuevo. Añado, quito. Modifico el orden de las palabras. Vuelvo a cambiar la estructura, el orden de los párrafos (por eficacia, por eufonía, o por ambas cosas) [...] Hay que saber sostener y saber rematar [...]”³⁴

Marcos Ordóñez

4.2.1 LES REFERÈNCIES I EL *BACKGROUND* DE MARCOS ORDÓÑEZ

Un dels temes recurrents a l'hora de parlar sobre la crítica literària o artística és el tipus d'estructura que ha de tenir. Cal que l'autor sàpiga de què parla i sàpiga alhora enganxar al lector a allò que ell ha vist, tastat o llegit per tal que sigui capaç de visualitzar-ho i interpretar-ho a la seva manera, seguint els criteris que se li han donat. El problema apareix quan els criteris de valoració d'una crítica estan enfocats cap als interessos econòmics o dels mitjans on treballen els crítics i és llavors quan sembla que la crítica es faci al dictat dels de dalt. Dins del text teòric *La crítica como autobiografía* del crític literari Marcos Ordóñez cita el també escriptor i crític literari Ricardo Piglia que defineix el crític com a detectiu que està pendent de caçar una trama i a la crítica com “una de les formes modernes d'autobiografia ideològica, teòrica, política, cultural i sentimental”. A més a més, Piglia afegeix que “la crítica hauria de fer-se des d'una posició concreta, ja que el crític, finalment, acaba reconstruint la seva vida a l'interior dels textos que llegeix o dels espectacles que veu”.

Ordóñez parla de “xarxa de connexions” quan fa referència a la base d'una crítica, sigui del tipus que sigui. Aquí dins, explica, hi ha d'haver referències culturals i relacions sensorials, és a dir, que s'hagin experimentat amb els sentits o a través de la memòria afectiva. D'aquesta manera, continua, quan estem fent una crítica, som capaços de relaciona l'obra que estem explicant amb textos anteriors, “amb companys de viatge o exploradors del mateix territori, però també amb cançons, llibres, pel·lícules... i fins i tot xiclets”.

³⁴ Ordóñez, M. *La crítica como autobiografía*

L'autor també explica que la crítica ha de fer la funció de servei públic per a tothom i que és així com es podran diferenciar els judicis que facin els espectadors dels judicis que facin els crítics. Aquests últims, han de donar voltes al que veuen, senten o perceben i acabar creant una peça per oferir-la al públic.

4.2.2 ELS GÈNERES DE LA CRÍTICA D'ENRIQUE ANDERSON IMBERT³⁵

L'escriptor, professor i crític literari argentí va fer l'any 1979 una classificació per poder estudiar la crítica; va decidir seccionar-la en gèneres, argumentant que "si fraccionem la literatura en gèneres i subgèneres, per què no podem fer el mateix amb la crítica?" (Imbert; 1979; p. 191). A partir d'aquí, apareix la següent classificació:

1. La crítica que accepta l'existència real dels gèneres com si fossin institucions o regnes naturals fixes que imposen les seves lleis als escriptors. És la més clàssica, la que té els seus orígens en Aristòtil i Horaci.
2. La crítica que fiscalitza les literatures nacionals com a conjunts tancats.
3. La crítica que pren el pols a una obra per percebre els batecs d'un gran sistema circulatori de tradicions.
4. La crítica que busca les seves marques de naixement en l'obra i té en compte el període en el que apareix.
5. La crítica que busca les fonts.
6. La crítica que enllaça les formes de la literatura amb les formes d'altres arts.
7. La crítica que fa una radiografia de les cosmovisions amagades en les obres.
8. La crítica que compara les literatures o almenys les inspecciona en la seva interdependència.
9. La crítica que reedifica textos perduts mitjançant l'estudi de contextos.
10. La crítica que confronta les successives redaccions d'una mateixa obra.
11. La crítica que inspecciona les traduccions, les adaptacions, les imitacions i les paròdies.

³⁵ Anderson Imbert, E. (1979). *La crítica literaria y sus métodos*. Alianza Editorial Mexicana (México D.F)

12. La crítica que es fa en forma de literatura (*El Quijote* n'és un perfecte exemple).
D'altres exemple serien *A la recherche* de Proust, *The last puritan* de Santayana o *Point counterpoint* d'Aldous Huxley, entre d'altres.
13. La crítica com a discussió amb crítics precedents
14. ...

4.2.3 LA CRÍTICA VERTADERA

L'escriptor i filòsof italià Benedetto Croce³⁶ defineix aquest concepte de manera molt breu i ho qualifica com allò que discerneix d'allò bell i allò lleig. L'escriptor ordena d'aquesta manera la seva visió del concepte dins de la seva obra *Filosofia dello Spirito*:

Activitats teòriques	Coneixement intuïtiu d'allò singular	ESTÈTICA
	Coneixement conceptual d'allò general	LÒGICA
Activitats pràctiques	Voluntat utilitària amb finalitats individuals	ECONOMIA
	Voluntat moral referida a allò universal	ÈTICA

1. Font pròpia a partir de Anderson Imbert, E. *La crítica literaria y sus métodos* (1979)

L'autor fa diferències entre la poesia i la literatura. La primera la defineix com una expressió total dels sentiments que es transformen en imatges, és a dir, de visions d'allò particular en allò universal i en canvi, la literatura, la qualifica com a "activitat civilitzada que acompanya a la poesia com una amiga molt ben educada" però sense equiparar-la a la poesia.

Croce no dóna un lloc privilegiat als gèneres literaris, ja que per a ell, que parla de concepte estètic, la qüestió no és rellevant. Es dedica a estudiar l'estètica i la intuïció que inspira les obres d'art. La seva premissa és la següent: "La intuïció és expressió i, per tan, una obra d'art és un fenomen mental" (p.163). És aquí on entra a valorar quina és

³⁶ Ibid. Capítol III(p.158)

la funció d'un crític, que qualifica de "Jutjar si una obra és o no poesia" a través de la seva intuïció i expressió.

4.2.4 LA CRÍTICA I EL PERIODISME CULTURAL

Segons el periodista cultura Sergio Vila- Sanjuán, existeixen 8 normes per tal de fer un bon periodisme cultural, que acaba tenint un pes important dins de les crítiques literàries. Així les explica al seu llibre *Una crónica del periodismo cultural* (2015):

Informada pasión por la cultura; curiosidad necesariamente muy aguda; capacidad de percibir lo realmente nuevo; capacidad de interpretar sintéticamente conceptos y conocimientos complejos, en las distintas categorías (o sea: no hablar de lo que no entiendes); voluntad de documentarse in situ; estilo cuidado, comunicativo y antitópico, la calidad no debe aplastar la claridad, concreción, evitar lo superfluo y el relleno; pensamiento crítico, duda metódica sobre las ideas recibidas; combinar lo trascendente y lo anecdótico.³⁷

El periodista Daniel Gascón ofereix la seva visió del que és un bon periodisme cultural a dia d'avui. De la seva definició se'n desprèn, a més a més, la idea d'una bona crítica literària si es compleixen les primeres premisses:

Debe tener un enfoque transversal, relacionado con otras áreas y con otras disciplinas, que participe de la cultura científica. Tiene que prestar atención al pasado, pero también tiene que estar atento al presente, porque es la única manera de que el periodismo sirva de verdad. El periodismo de cultura tiene que ser también un espacio de circulación y discusión de ideas, un lugar que permita examinarlas con detenimiento. Un editor de una revista es alguien que crea ese espacio, que posibilita esa conversación.³⁸

³⁷ Vila – Sanjuán, S. dins de Gascón, D. Unas notas sobre el periodismo cultural (2016). Revista Letras Libres. Recuperat de <http://www.letraslibres.com/blogs/blog-de-la-redaccion/unas-notas-sobre-el-periodismo-cultural>

³⁸ Gascón, D. Unas notas sobre el periodismo cultural (2016). Revista Letras Libres. Recuperat de <http://www.letraslibres.com/blogs/blog-de-la-redaccion/unas-notas-sobre-el-periodismo-cultural>

Per acabar aquest bloc els trets més formals de la crítica, es presenten les deu normes publicades al diari El País el 26 de Novembre de 2011 sobre com s'ha d'equilibrar una crítica literària en relació amb el seu format i contingut:

NI COLPEJAR, NI BAVEJAR. NORMES PER UNA CRÍTICA EQUILIBRADA³⁹

1. Situar l'autor, dir qui és i el que representa el llibre dins de la seva obra.
2. Ubicar el llibre i jutjar-lo amb la perspectiva d'una llarga tradició literària.
3. Arguments raonats i amb exemple per tal que el lector pugui comprendre i avaluar.
4. Informar, educar i entretenir.
5. Poca sinopsi i trama.
6. Informar sobre l'estil, el significat i la càrrega simbòlica del llibre.
7. Dir el que l'autor pensa sobre el tema del llibre.
8. Dir el que el crític pensa sobre el que l'autor del llibre diu sobre el tema del llibre.
9. Ni colpejar, ni bavejar, una opinió ponderada i una fonamentació mesurada són més convincents que un exabrupte.
10. Prohibir els adjectius publicitaris, qui els ha de trobar és el lector.

4.3 OPINIONS PROFESSIONALS SOBRE LA CRÍTICA ACTUAL

Perquè, malgrat tots som esclaus de les nostres misèries i dels nostres errors, encara hi ha molts que no donen el braç a tòrcer ni sucumbeixen a la temptació de vendre el periodisme al millor postor. Potser l'únic que queda és la dignitat. Doncs que ni ens la prenguin ni ens la comprin

Enric Rodon⁴⁰

³⁹ Dins de Manrique Sabogal, W. (2011, Novembre 26). Radiografía de la crítica literaria. *El País*. Recuperat de http://elpais.com/diario/2011/11/26/babelia/1322269936_850215.html

⁴⁰ Dins de l'article Elogi al bon periodisme publicat el 4 de març de 2016 a [media.cat](http://www.media.cat), Observatori Crític dels mitjans (<http://www.media.cat/2016/03/04/elogi-al-bon-periodisme/>)

En la prensa generalista [la crítica] ha empeorado sin duda. Los críticos no son más (ni menos) comprometidos que antes con las editoriales, con su propia vanidad y deseo de existir, de “ocupar el terreno”. Pero como los libros no tienen ya tanta importancia en la vida social y mental de los lectores, la crítica tampoco la tiene en los periódicos. La falta de tiempo, de espacio y de afán (por parte de los lectores, o al menos de estos lectores generalmente incultos que son ahora los directores de periódicos) la debilita mucho – la reduce como una cabeza de jibaro -. Generalmente, la crítica se ha vuelto publicidad más o menos informativa. Es un problema, mental, social y económico.

Philippe Lançon⁴¹

4.3.1 EL PISUERGUISMO DE DAVID G. TORRES

El periodista i crític d'art David G. Torres parla del terme *Pisuerguismo* (proposat per Antonio Ortega) i explica què vol dir: estirar els temes i les idees, fer circular les idees, ampliar-les, fer-les canviar de direcció per així dialogar i crear un discurs. Aquest és el model d'escriptura crítica sobre art i cultura que es vol promoure. Es tracta, a grans trets, d'anar més enllà dels conceptes que es tracten i afegir-hi història, context i crear una discussió.⁴² Amb aquest concepte, explica, la dicotomia que existent entre la informació i la opinió queda desmuntada. La informació, gràcies a internet, ja és a les mans de molta més gent i la opinió està basada en el discurs. Afegeix que la crítica encara té recorregut literari si es posa en dubte a si mateixa i és capaç d'estendre's en diversos àmbits però que si això no és així, acaba sent un gènere fet de mil retalls i híbrid. El que cal, diu, en el discurs artístic, és “recuperar elements de criteri, apel·lar al contingut i a la discussió com a elements que generin un discurs artístic”.⁴³

⁴¹ Dins de Manrique Sabogal, W. (2011, Novembre 26). Radiografía de la crítica literaria. *El País*. Extret de http://elpais.com/diario/2011/11/26/babelia/1322269936_850215.html

⁴² G. Torres, D. Ya que pasaba por aquí... o la after – crítica (no la post-crítica). A*desk (2014). Recuperat de <http://a-desk.org/highlights/Ya-que-pasaba-por-aqui-o-la-after.html>

⁴³ G. Torres, D. Malos tiempos para la crítica. A*desk (2007). Recuperat de <http://www.a-desk.org/17/malos.php>

4.3.2 MARINA GARCÉS: “LA SOCIETAT NO ÉS CRÍTICA, SINÓ CRITICAIRE”

La professora i filòsofa Marina Garcés reflexiona sobre la societat actual i la crítica i diu que confonem la opinió amb el pensament; explica que la opinió impera avui en dia i que cal separar i saber distingir el poder opinar i el poder pensar. Defineix la crítica com “l’art de posar límits i de separar allò que considerem bo, d’allò que considerem dolent” però que “això no vol dir que la finalitat sigui exclusivament jutjar, ja que aquest és un sentit molt específic de la crítica”.⁴⁴ El problema fonamental, argumenta, és la confusió que es produeix entre què és opinió i què és pensament i, per tant, filosofia. Aquesta última, “no busca determinar si una cosa és veritat o falsa, sinó examinar-ne els arguments”. I aquí és on apareix aquesta confusió de la que parla l’autora: l’opinió més ben valorada actualment, per dir-ho d’alguna manera, és aquella que defensa amb més força els seus arguments i és aquí o no hem de confondre una opinió o un pensament filosòfic d’algú. Per tal que això no passi, conclou, la societat s’ha d’adonar que “només quan defensem que tota opinió pot ser sotmesa a una crítica des del pensament, guanyarem en llibertat col·lectiva i ens apropiarem més a una societat realment crítica i no criticaire, que és on estem ara”.

Dins d’aquesta entrevista, la filòsofa també comenta que la crítica moderna vincula l’èsser humà amb la societat i el fa particip d’un col·lectiu però alhora passa a constituir el subjecte modern, és a dir, que ja no és específica d’un altre àmbit. Als seus inicis, a Grècia, la crítica l’exercien jutges i metges però l’autora creu que actualment tot ciutadà ha de tenir una actitud crítica. Més endavant, explica, al segle XVIII, els francesos escrivien a la seva Enciclopèdia el concepte de crítica de manera més estesa:

A l’entrada de la crítica de l’Enciclopèdia francesa, escrita al segle XVIII – un moment en què s’amplia aquest concepte de crítica -, s’especifica: “tota persona dotada de la capacitat i de la sensibilitat suficient està dotada per relacionar-se lliurement amb les produccions humanes”. En aquest condicionant és on entre l’educació, la política... Per tant, la crítica, com a actitud que ens permet relacionar-nos lliurement amb allò que fem i en allò que som, té un pressupòsit: tenir-ne les capacitats. Per això, en el gir modern, també es posa l’educació en el centre. Perquè si no es dota la persona de capacitats, d’intel·ligència i de sensibilitats per convertir-la en un subjecte

⁴⁴ Revista Valors. Entrevista a Marina Garcés. Coll, M. (2016). Recuperat de <http://www.valors.org/marina-garces-la-societat-no-es-critica-sino-criticaire/>

autònom i de crítica, caiem en l'arbitrarietat del judici sense criteri. I el judici sense criteri és la dictadura de la opinió, del "m'agrada" / "no m'agrada"[...]»⁴⁵

Aquesta idea francesa, però, contrasta amb el que tenim actualment. Garcés explica que és paradoxal que tenint totes les eines possibles per tal de fer una bona crítica com "l'accés al coneixement i la democratització del saber", el resultat que acabem tenint és "infantilisme, dogmatisme, arbitrarietat, crítoneria i incapacitat d'autonomia".

4.3.3 EL NO ROTUND A LA "CULTURA DE LA RIOTA" DE JOAN M. MINGUET

La barrila, el riure, la frivolitat i la lleugeresa poden formar part de la cultura, és clar que sí. Però la transmissió de la cultura ja està inventada. Necessita de les paraules i de les imatges, i molt de temps per a gestionar-ne la seva creació, la seva difusió i la seva assimilació. I en temps de crisi, encara més. Una cosa és que treballem en la fusió entre la cultura il·lustrada i la cultura de masses; una altra és que donem pars a la cultura de la levitat, a la riota i al ha! Ha! Ha!⁴⁶

"Hi ha un símptoma d'una mena de síndrome que tal volta s'estigui apoderant en els darrers temps de l'àmbit cultural català en el seu terreny institucional: en podríem dir la cultura de la riota o, potser, la síndrome de la frivolitat"⁴⁷. Així de contundent és Joan Maria Minguet Batllori, professor d'història de l'art i crític d'art en un article on, a través de la figura de Bibiana Ballbé i el seu cas – nomenament com a directora del Centre d'Arts Sant Mònica de Barcelona, parla del tipus de model cultural que s'intenta implantar i el paper que hi ha de tenir el crític. Minguet es pregunta si la cultura s'ha d'explicar o transmetre, tal i com ell té entès, ja que això és el que s'ha fet sempre i ara, el model que es vol implantar és aquell que pugui "indagar en nous formats que

⁴⁵ Revista Valors. Entrevista a Marina Garcés. Coll, M. (2016). Recuperat de <http://www.valors.org/marina-garces-la-societat-no-es-critica-sino-criticaire/>

⁴⁶ Minguet, J.M. Bibiana Ballbé com a símptoma. ¿La cultura de la riota? (2013). Blog Pensacions. Recuperat de <http://pensacions.blogspot.com.es/2013/06/bibiana-ballbe-com-simptoma-la-cultura.html>

⁴⁷ Ibid.

expliquin la cultura de forma innovadora”⁴⁸, com si s’hagués descobert ara un nou tipus de crítica i el que sempre s’ha transmès s’hagués fet de forma errònia. El paper de les institucions, però, també té un pes important en aquesta banalització de la que està parlant Minguet; explica que els òrgans de govern, en aquest cas concret, la Generalitat, “està optant per oferir gestió i acció cultural a un periodisme en el qual l’esperit crític queda diluït entre les riotes i les frivolitats. El ha! Ha! Ha!”⁴⁹. El professor i crítica fa una crida a retrobar programes culturals, posa per exemple *L’hora de lector* del Canal 33 on les idees es desplegaven de manera àmplia, sense presses i on s’hi aportaven opinions interessants en llibertat. La cultura no tindrà un “major grau de socialització amb personatges mediàtics”, conclou, per si algun ingenu hagués gosat pensar-ho.

4.3.4 LA CRÍTICA LITERÀRIA: UN DEBAT PROFESSIONAL

El diari *El País* va aconseguir reunir 22 crítics i directors dels suplementes literaris i culturals amb més prestigi i renom de tot Europa dins l’article *Radiografía de la crítica literaria*⁵⁰. Tots ells van fer una àmplia reflexió i un anàlisi per tal de generar debat i diàleg amb els lectors. Alguns dels temes que es van tractar i que a continuació es resumiran en forma de cites textuais van ser: la funció de la crítica, l’estat i el diagnòstic, les virtuts i els defectes, quin podria ser un nou punt de referència de crítica literària en el ciberespai, el debat sobre la influència i el poder i la democratització de la informació a la xarxa. Els experts, amb les seves opinions, creuen que les normes no han canviat massa però els “taulells” del joc sí, ara hi ha nous formats.

A) LA FUNCIÓN DE LA CRÍTICA

Marie Arana, escriptora, exdirectora literària de *World Book* i escriptora principal actual a *The Washington Post* d’Estats Units:

⁴⁸ Ibid.

⁴⁹ Ibid.

⁵⁰ Dins de Manrique Sabogal, W. (2011, Novembre 26). Radiografía de la crítica literaria. *El País*. Recuperat de http://elpais.com/diario/2011/11/26/babelia/1322269936_850215.html

El crítico literario es un guardián cultural, un juez que ha leído mucho, conoce el canon literario y posee una amplia variedad de experiencias con muchos géneros. Nuestro Trabajo consiste en actuar como lectores serios. Nuestro objetivo debería ser el de ubicar un libro, juzgarlo con la perspectiva de una larga tradición literaria [...] Deberíamos ser concienzudos, interesantes, reflexivos [...] Somos la conexión entre los escritores serios y los lectores serios.

Alberto Olmos, escritor i crític, escriu al blog *Lector Malherido* i a *Hikikomori* d'Espanya

La crítica debería hacerse fuerte en dos funciones concretas: 1. Señalar los libros que, puntualmente, reflejan el espíritu de su tiempo y que ningún lector debería perderse. 2. Contrarrestar el éxito de otras novelas que, menos puntualmente- de hecho, de forma habitual - , embrutecen el acto mismo de leer y abaratan el arte literario. Esta segunda función es la que la crítica literaria actual en España ha dejado por completo de satisfacer, ya sea por esnobismo, ya por presiones empresariales, ya por cobardía.

Jordi Gracia, catedràtic i crític del suplement cultural *Babelia* al diari El País:

Su función es muy modesta, y sin embargo tiene pleno sentido, y es insustituible en una sociedad civilizada: la capacidad de discutir, desmenuzar, impugnar, rebatir o elogiar los libros que se publican es casi la función natural de la vida intelectual privada y, por lo tanto, también pública.

B) ESTAT I DIAGNÒSTIC

Philippe Lançon, crític del suplement literari francès *Libération*:

En la prensa generalista ha empeorado sin duda. Los críticos no son más (ni menos) comprometidos que antes con las editoriales, con su propia vanidad y deseo de existir, de "ocupar terreno". Pero como los libros no tienen ya tanta importancia en la vida social y mental de los lectores, la crítica tampoco la tiene en los periódicos. La falta de tiempo, de espacio y de afán (por parte de los lectores, o al menos de estos lectores generalmente incultos que son ahora los directores de periódicos) la debilita mucho – la reduce como una cabeza de jíbaro - . Generalmente, la crítica se ha vuelto publicidad más o menos informativa. Es un problema mental, social y económico.

Bernard Pivot, periodista, crític i divulgador cultural a programes de televisió com *Apostrophes* a França:

[...] Aunque no creo que la crítica literaria haya evolucionado mucho, salvo que tiene menos espacio. Se les pide sobre todo a los periodistas que escriban artículos menos largos.

Paul Ingendaay, escriptor, ex-editor literari del *Frankfurter Allgemeine Zeitung* alemanys i corresponsal cultural a Espanya:

[...] Con la mezcla de géneros se ha democratizado, però también es cierto que, con respecto a la calidad literaria, se ha bajado el listón.

Eliot Weinberger, escriptor, traductor i crític en mitjans com *The New Review of Books* als Estats Units:

La llamada crítica “seria” Ha pasado en su mayoría a ser dominio de los académicos, que escriben usando una jerga especializada, en la extraña creencia que lo complejo solo puede presentarse por medio de frases impenetrables, y que parecen más preocupados por la crítica de la crítica que por la crítica de la literatura [...] La crítica, en Estados Unidos, se ha reducido a las “recomendaciones”, que llegan a través de las reseñas, los blogs y Twitter.

José María Pozuelo Yvancos, escriptor i crític del suplement *Abc Cultural* del diari ABC a Espanya:

En términos globales me parece que la crítica literaria ha mejorado mucho en España, porque se ha aumentado el número de voces, pero también porque hay una mayor involucración de gentes muy prestigiosas en su ámbito.

Enrique Krauze, director de la revista *Letras Libres* a Mèxic:

La crítica en los periódicos independientes y la mayoría de las revistas de habla hispana deja mucho que desear [...] Falta casi todo: compromiso, penetración, discernimiento, profundidad; horizonte, pero sobre todo valentía. Atreverse a opinar con fundamentos si una obra es buena o mala y por qué.

Santos Sanz Villanueva, escriptor i crític del suplement *El Cultural* del diari espanyol El Mundo:

[...] Hasta tiempos recientes era un elemento fundamental del sistema literario, formado por la cadena autor – lector – crítico. El último eslabón ha sufrido un desplazamiento de su función y ha sido sustituido por otros factores más determinantes: el *marketing*, la publicidad, el peso de la industria editorial, la arrasadora influencia de los medios audiovisuales. La cultura del espectáculo ha sustituido a la cultura del razonamiento y ha traído como consecuencia el relegamiento del crítico.

C) VIRTUTS I DEFECTES

Jorge Aulicino, poeta i editor del suplement *Ñ* del diari Clarín a l'Argentina:

[...] Los críticos están demasiado vinculados a la industria editorial [...]

José María Pozuelo Yvancos:

Los dos principales defectos: el primero, de carácter general, es que la crítica ejercida en un Periódico o suplemento no siempre se separa bien de las leyes del mercado, porque el mismo suplemento, el medio, también es mercado, y debe hablar de lo que la gente habla [...] Refiriéndome al crítico, el principal defecto es que crea que su gloria o su lugar coincide con el que le concede el Periódico [...]

D) ELS DESAFIAMENTS DEL NOU PAISATGE

Marie Arana:

[...] Los desafíos y problemas de la crítica están vinculados a la supervivencia de los periódicos.

Philippe Lançon:

Más independiente. Más resistente al espíritu de publicidad y de negocio. Más lenta, más elitista. Y, sobre todo, mejor escrita.

E) UN PUNT DE REFERÈNCIA AL CIBERESPAI?

Paul Ingendaay:

No, los medios están al alcance de todos. Serán los lectores quienes decidan si de verdad necesitan una "crítica literaria" en el sentido tradicional [...]

Philippe Lançon:

[...] Es un momento revolucionario para toda la prensa, y sobre todo para la prensa cultural: la legitimidad del "gran crítico" o de tal Periódico ya casi no existe [...]

Alberto Olmos:

[...] Puede ser cualquier persona que consiga transmitir a su vez un gusto coherente y una práctica honesta de su labor opinativa.

Jordi Gracia:

[...] La multiplicación de canales de opinión propicia una nueva pluralidad de puntos de vista y es en esa diversidad donde ahora mismo está fabricándose la posibilidad de un crítico solvente o de una revista más respetable que otra.

F) INFLUÈNCIA I PODER A DEBAT

J. Ernesto Ayala – Dip, crític del suplement cultural *Babelia* del diari el País a Espanya:

Si el poeta en la Sociedad burguesa del segundo imperio francés había perdido su aura, como nos enseña Walter Benjamin, el crítico ya había nacido sin ella. Ser consciente de ello es crucial para sobrellevar con inteligente dignidad la labor crítica. En palabras de Sartre: “el crítico literario es el pariente tonto de la familia social”. Así que me niego a hablar de influencia ni de poder [...] Cuando un crítico es bueno, se lo lee, no solo para que influya en una dirección determinada, sino también por el simple placer de leerlo.

Philippe Lançon:

Ha perdido casi todo su poder. Para luchar con eso, cada crítico, cada servicio literario, debe luchar primero en su propia empresa para tener más espacio, más libertad, más capacidad para hablar de lo que le gusta, y no necesariamente de los libros de moda.

G) DEMOCRATITZACIÓ DE LA INFORMACIÓ A LA XARXA

Claire Armitstead, editora de llibres a *The Guardian*:

[...] Cuando el crítico está preparado para responder a las críticas, ello puede intensificar el compromiso con un libro [...]

Bernard Pivot:

[...] La crítica se democratiza en Internet [...] Es un fenómeno de masas [...]

Mario Jursich, periodista cultural, escriptor i fundador de la revista *El Malpensante* de Bogotá, a Colòmbia:

Pienso que la crítica literaria no es un asunto de expertos; por eso me parece una opción saludable que además ha contribuido a volver más plural el contenido de algunos diarios. Ahora, esas colaboraciones deben ser tratadas con el mismo rigor editorial que se aplica a los profesionales.

Jorge Aulicino:

El *efecto Amazon* no anulará la crítica. Leo los comentarios de los lectores. Leo el correo de los lectores en Ñ. No hay una democratización de la crítica sino de la opinión. No creo que la opinión de la crítica pueda ser anulada por la opinión de los lectores.

5. ELS AUTORS DEL NO VS LA CRÍTICA LITERÀRIA

Els anomenats “escriptors del no” per l’escriptor Enrique Vila – Matas presenten unes característiques diferents a la resta d’autors del seu temps. La crítica literària i artística en presenta unes altres de pròpies. Aquests dos blocs de característiques, tenen relació entre ells? Es poden equiparar? Es poden trobar les mateixes característiques en els textos dels autors que escrivien al tombant dels segles XIX i XX i els professionals actuals de la crítica? Les tècniques que feien servir els escriptors tocats per la “síndrome de Bartleby” es poden exportar als textos actuals?

L’auto - ficció del no, està caracteritzada formalment pel seu minimalisme i l’actual crítica literària és poc profunda, facilita al lector conceptes bàsics per decidir si un llibre és bo o no, segons el seu criteri. Aquí és on es planteja si la crítica actual té alguna relació amb aquests autors i si, formalment, comparteixen o no característiques. També es pot plantejar si la figura del crític literari o d’art s’ha convertit en un personatge de la seva pròpia obra, si aquesta l’ha influenciat o atrapat fins a tal punt que ha acabat formant-ne part. Un d’aquests casos, podria ser el de l’escriptor Javier Cercas i la seva novel·la *El impostor* (2014) on l’autor manifesta d’aquesta manera els seus dubtes a l’hora d’escriure la seva novel·la:

Yo no quería escribir este libro. No sabía exactamente por qué no quería escribirlo, o sí lo sabía pero no quería reconocerlo o no me atrevía a reconocerlo; o no del todo. El caso es que a lo largo de más de siete años me resistí a escribir este libro. Durante ese tiempo escribí otros dos, aunque éste no se me olvidó; al revés: a mi modo, mientras escribía esos dos libros, también escribía éste. O quizás era este libro el que a su modo me escribía a mí.⁵¹

El que no es pot saber del cert amb aquestes afirmacions és si la “síndrome de Bartleby” va envair l’escriptor en el seu procés de creació. El que sí que es pot observar, però, és la negació de l’autor a l’hora d’escriure. És possible, però, que el cas no sigui el mateix de *La carta de Lord Chandos*, on la paraula abandona completament l’escriptor, tot i que ho expliqui amb les mateixes paraules que l’han abandonat. Aquesta podria ser una altra “escriptura del no” dins del món literari i en concret, dins del món de la novel·la. El

⁵¹ Cita de Javier Cercas dins de Las bizarrías de Belisa. Crítica, reseña y comentario literario. Recuperat de: <http://www.bizarríasdebelisa.com/2014/11/el-impostor-javier-cercas.html>

mateix Cercas segueix explicant el seu procés de creació de la seva obra d'aquesta manera:

Los primeros párrafos de un libro son siempre los últimos que escribo. Este libro está acabado. Este párrafo es lo último que escribo. Y, como es lo último, ya sé por qué no quería escribir este libro. No quería escribirlo porque tenía miedo. Eso es lo que yo sabía desde el principio pero no quería reconocer, o no me atrevía a reconocer; o no del todo. Lo que sólo ahora sé es que mi miedo estaba justificado.⁵²

Aquí apareix un nou concepte: la por. Però, por d'escriure per deixar al descobert temes que fan referència al propi autor? Por d'escriure perquè les paraules no apareguin o l'abandonin? Por de la crítica que rebrà un cop el llibre sigui publicat? Els "autors del no" d'Enrique Vila – Matas tenien por o és que senzillament les paraules se'ls esvaïen i eren incapaços de seguir creant?

A continuació es presenta un quadre per tal de mostrar si hi ha o no paral·lelismes entre els textos dels "escriptors del no" i les crítiques literàries actuals. Aquest punt és una recapitulació dels dos apartats teòrics anteriors, l'art del no i la crítica. A partir d'aquí, s'intentaran cercar punts en comú entre aquests dos conceptes per acabar conclouent si la crítica actual té trets que es puguin trobar també durant la crisi de la paraula entre els segles XIX i XX. En resum, es pretén saber si la "síndrome de Bartleby" afecta avui en dia als crítics literaris.

AUTORS DEL NO	CRÍTICA LITERÀRIA
1. Ocultació del subjecte amb una doble vessant: es creen personatges que diuen que "no", o bé l'autor deixa d'escriure per la negació que pateix per part de la paraula.	
2. Textos minimalistes i amb pocs detalls: el tema central és la negació de la paraula i no s'aprofundeix en res més.	2. Textos amb pocs detalls: es donen les dades indispensables, les que tothom sap (número de pàgines, editorial...) i el tema

⁵² Cita de Javier Cercas dins de Las bizarrías de Belisa. Crítica, reseña y comentario literario. Recuperat de: <http://www.bizarrriasdebelisa.com/2014/11/el-impostor-javier-cercas.html>

	central és l'argument del llibre, falta context, història, relació de l'autor amb la seva obra...
3. La fugida enfocada en dues vessants: la fugida del personatge de la realitat que l'envolta i el rebutja, i la fugida de l'autor de si mateix o de l'entorn que l'envolta.	3. No hi ha fugida del personatge, sinó una possible fugida del crític dels punts que poden generar més controvèrsia al lector, que queden suprimits.
4. Paradoxa: exposar que les paraules no són útils per expressar el que senten a través de les mateixes paraules	
5. Desànim, frustració i decadència tant dels autors com de les seves creacions literàries	5. Alguns autors i escriptors mateixos sí que fan crítica negativa, no per atacar un autor, sinó per remarcar el que és bo d'un llibre i el que no ho és tant. Condició indispensable i poc freqüent de veure.
6. Inflació lingüística i paraules sense sentit. El que ho expressa amb més claredat és el personatge creat per Robert Walser, Jacob von Gunten: <i>"Avui he de deixar d'escriure. M'excita massa. Les lletres cremen i ballen davant dels meus ulls"</i> (Vila – Matas; 6 ; 2000).	6. Inflació lingüística i crítiques sense sentit. Els crítics i els autors s'acostumen a conèixer i moltes vegades no es sap separar a l'hora de fer una crítica negativa. La crítica negativa és tant o més constructiva que la crítica positiva a la que estem acostumats.
7. La negació de la paraula i l'escriptura per part dels autors fa que les coses estiguin implícites als textos.	7. Els textos acostumen a ser plans i fàcils d'interpretar, poc profunds. No hi ha contingut implícit.
8. El llenguatge ja no dóna respostes a les inquietuds vitals de les persones: s'ha de buscar una nova manera de donar sortida a aquests desitjos	8. El llenguatge no és un vehicle per donar respostes, sinó per expressar opinions, ja siguin positives, en menor mesura, o negatives

A partir d'aquest quadre es pot observar que moltes de les característiques dels "autors del no" es poden trobar també en moltes de les crítiques literàries actuals. Els apartats que criden més l'atenció són el tipus de textos que es feien i es fan: minimalistes, amb pocs detalls, buits de contingut, donant només referències de les dades bàsiques i sense una crítica profunda. El punt més rellevant és el que fa referència a la fugida del personatge i de l'autor, que es pot equiparar també amb una fugida dels crítics actuals. Però quan es parla de fugida del crític actual, es fa referència clarament a l'autor, ja que aquí no hi apareixen personatges creats, perquè la crítica que fan és als llibres o peces que interpreten. Aquí no és l'autor qui fuig de si mateix, probablement fuig de la possible crítica que se li pot fer si no redacta o crea una peça dins dels marges que s'esperen.

6. LES ENTREVISTES

A) SERGIO VILA – SANJUÁN, PERIODISTA CULTURAL I ESCRIPTOR

El periodista Xavier Ayén parlava de Sergio Vila –Sanjuán⁵³ a La Vanguardia amb motiu del lliurament del Premi Nadal a aquest últim amb la novel·la *Estaba en el aire* (Editorial Destino). Ayén descrivia l'autor com “un especialista en temes literaris i del món industrial del llibre”, a més de ser també un gran coneixedor de la pintura figurativa contemporània.

A1) VIDA I OBRA

Sergio Vila – Sanjuán (Barcelona, 1957) és escriptor i periodista cultural i actualment dirigeix el suplement *Culturas* de La Vanguardia des de 1997. És llicenciat en Història per la Universitat Autònoma de Barcelona i ha estudiat amb una beca Fulbright a la Universitat de Boston. Abans d'aterrar a La Vanguardia, havia estat director de cultura de la publicació El Correo Catalán i també havia estat redactor en cap del Noticiero Universal.

Vila – Sanjuán és autor de vàries obres que versen sobre l'estat del periodisme cultural en diverses fases, des dels anys 60 i fins gairebé l'actualitat com *Pasando página. Autores y editores en la España democrática* (Destino, 2003) on explica com es fabrica un best seller, les virtuts i els capricis dels escriptors, dels contractes milionaris i afirma que “*Soldados de Salamina* de Javier Cercas marca l'inici de la primera dècada del segle XXI”⁵⁴. També ha escrit *Crónicas culturales* (Debolsillo, 2004) on mostra alguns secrets del món literari i artístic; *El síndrome de Frankfurt* (RBA Libros, 2007) amb motiu de la Fira del llibre de Frankfurt; *Código best seller* (Alianza Editorial, 2011) on barreja records de la seva infantesa i tècniques periodístiques per contrastar el present amb el món dels anys 60 i *Una crónica del periodismo cultural* (Universitat de Barcelona, 2015) on exposa que el periodisme cultura cada vegada té més cabuda als mitjans de comunicació però afirma que la bibliografia existent encara és poca.

La seva primera novel·la va ser *Una heredera en Barcelona* (Destino, 2010) on reflecteix part de les narracions del seu avi i barreja Claus històriques amb personatges de l'època a la ciutat de Barcelona. Però la seva obra més coneguda és la premiada amb el Premi Nadal l'any 2013 *Estaba*

⁵³ Ayén, X. (2013, Gener 6). Sergio Vila – Sanjuán, un periodista apasionado por los libros. *La Vanguardia*. Recuperat de <http://www.lavanguardia.com/cultura/20130106/54358666984/segio-vila-sanjuan-un-periodista-apasionado-por-los-libros.html>

⁵⁴ Díaz de Tuesta, M.J. (2003, Juny 9). Vila – Sanjuán recorre los 30 últimos años de la educación española. *El País*. Recuperat de http://elpais.com/diario/2003/06/09/cultura/1055109603_850215.html

en el aire (Destino, 2013), on la Barcelona dels anys 60 es barreja altra vegada amb records d'infantesa i del seu pare i la narració del moment de la ciutat.

També és autor, en el camp de l'art, del primer monogràfic sobre l'artista Miquel Barceló titulat *Miquel Barceló* (Àmbit, 1984) i va ser comissari de les exposicions *Realismo de Vanguardia* l'any 1997 i *Realismo en Cataluña* el 1999.

A més a més, ha estat comissari de l'Any del Llibre i la Lectura de Barcelona (2005) i actualment és membre de la Real Acadèmia de les Bones Lletres de Barcelona.

A2) L'ENTREVISTA

Sergio Vila –Sanjuán: “El món del llibre està molt interconnectat. La gent es coneix i els crítics no agafen un llibre com si fos una pedra de la lluna”

Es defineix com “un periodista cultural que el que faig, des de fa bastants anys, és dirigir suplementos literaris. Jo coordino els crítics però la meva feina no és fer la crítica. El meu paper és el d'impulsor i coordinador de suplementos, actualment, el Culturas de La Vanguardia”. A continuació, Sergio Vila – Sanjuán parlant sobre el paper dels crítics literaris actuals.

PREGUNTA: Primer de tot, com definiria l'estat actual de la crítica literària?

RESPOSTA: Des del meu punt de vista, la crítica literària actual té diverses modalitats. La crítica que fa el suplement Culturas, és crítica literària dins d'un gran mitjà de comunicació, La Vanguardia. El diari és el tercer en tirada a Espanya i el suplement es posiciona en segon lloc. Hi apareixen molts escriptors, tenim molta difusió i les editorials ens fan molt de cas.

El que intentem i intenten els nostres crítics, és fer una crítica valorativa al servei del lector. El que vol el crític és explicar-li al lector quins són els llibres importants i interessants que pot trobar en aquest moments a les llibreries. Per tant, s'entén que estem molt vinculats a l'actualitat.

P: Com s'estructura aquesta crítica literària de la que vostè parla, dins del seu suplement literari?

R: Al Culturas hi tenim tres crítics sèniors; Robert Saladrigas, de literatura internacional, Juan Antonio Masoliver Ródenas, de literatura espanyola i Julià Guillamon, de literatura catalana i altres derivacions. Tots ells són indiscutibles, tenen una llarga trajectòria, han descobert autors i no hi ha possibilitat d'error.

Tots tres són gent que segueix el seu criteri independent, i es pot estar d'acord o no amb el que diuen però les seves opinions tenen una base molt sòlida perquè són professionals que tenen un gran prestigi en el seu camp a tot l'Estat.

A més a més, també tenim crítics d'altres matèries. El Culturama no és un suplement literari, és un suplement cultura amb una part de ressenyes literàries i de llibres en general, però no es queda només en aquest àmbit, sinó que també parla de temes d'història, pensament, les varietats del món del llibre, la literatura infantil, la recent novel·la gràfica, entre d'altres. La idea principal és intentar parlar de tot allò que pot interessar al lector.

P: Per què els tres crítics de capçalera dels que vostè em parla tenen el prestigi que tenen?

R: Perquè porten tota la vida fent bé la seva feina i, en general, l'han encertada. Si es miren les crítiques de Robert Saladrigas a La Vanguardia al voltant dels setanta hi apareix tothom; des de Saul Bellow, un autor consagrat, fins a escriptors que han anat sortint i s'han anat convertint en mites, com pot ser W.G. Sebald, una gran referència de la no ficció actual. Un altre dels crítics del suplement, Juan Antonio Masoliver Ródenas, per exemple, ha seguit molt autors com Vargas Llosa, Javier Marías i Enrique Vila – Matas, entre d'altres. I el mateix ha fet Julià Guillamon.

Seguint una mica les crítiques que han publicat aquests crítics et pots fer bastant una idea del que ha passat al món de la literatura durant els últims 40 anys. Això ho sap tothom i és per això que tenen el prestigi que tenen.

P: Com s'aconsegueix, doncs, aquest prestigi?

R: Evidentment, no s'aconsegueix d'un dia per l'altre. El prestigi és el resultat d'una llarga trajectòria, de fer-ho bé, de ser seriós i de tenir olfacte.

P: Creu que els crítics literaris actuals estan lligats a les editorials o als grans grups de comunicació?

R: El problema que hi ha a Espanya, tot i que és un problema una mica internacional també, és que el món de la gent que li agrada la literatura i viu d'això és relativament petit; és a dir, la gent va saltant, de vegades fan crítica, de vegades treballen en editorials, fent informes, escrivint... Generalment la gent va canviant d'ubicació. De fet, en el cas dels crítics del Culturas, en Robert Saladrigas i el Juan Antonio Masoliver també publiquen narrativa i en Julià Guillamon és també escriptor. És a dir, que no es pot separar una cosa de l'altra.

El món del llibre està molt interconnectat. La gent es coneix i els crítics no agafen un llibre com si fos una pedra de la lluna; agafen un llibre que té moltes connotacions (també és possible que coneguin l'autor) i és així com la crítica no es fa des d'una distància absoluta, sinó que es fa des de dins del món literari.

El que s'ha d'intentar és fer-ho bé i amb criteri i si és així, els lectors ho noten de seguida. Si un crític o un mitjà no ho fan bé o fan propostes equivocades de llibres i autors, això s'acaba notant i veient molt.

P: Aleshores, qui jutja al crític de renom?

R: Tothom. Dins de l'ecosistema literari tothom té veu. Aquest ecosistema té moltes derivacions; està format pels autors, els lectors, els crítics, els periodistes culturals, els llibreters, els bibliotecaris, l'acadèmia... tothom s'ho mira tot i tothom jutja sobre tot. Quan es determina que un autor té un prestigi indiscutible és perquè tots els actors s'han posat d'acord.

Posem per exemple Gabriel García Márquez. En el seu cas, crítics, bibliotecaris, llibreters i periodistes saben que és un autor indiscutible. També hi poden haver d'altres autors amb molt de prestigi, però pocs lectors, alguns amb molts lectors però poc prestigi... tot depèn una mica de quin és l'actor del món del llibre que li fa més cas.

P: S'han de tenir molts lectors i molt prestigi.

R: El que seria desitjable és tenir-los tots dos, però n'hi ha poquíssim que els tenen. És més fàcil tenir una de les dues coses; ser un autor prestigiós amb relativament pocs

lectors o tenir poc prestigi i molts lectors. El pitjor és sinó es té ni una cosa ni l'altra. Més o menys seria això.

P: Aquest ecosistema afavoreix a les grans figures del panorama literari? És a dir, si hi ha un llibre que no és mediàtic, que no se'n parla gaire i és bo, el crític ha analitzat només els que li han recomanat o ha cregut i no ha aprofundit en aquest, el llibre pot quedar-se allà sense saber que s'ha escrit? Pot no tenir protagonisme?

R: Primer de tot hauríem de definir què vol dir que un llibre sigui bo, perquè el món del llibre no és matemàtic, 2 i 2 no són quatre. Que un llibre sigui bo o no ho sigui, no depèn de qui ho digui. Per algú, un llibre pot ser molt bo i per un altre pot ser molt dolent. No hi ha un barem objectiu del que és bo i del que no ho és. El barem és la suma de tots els elements [autors, lectors, crítics, periodistes culturals, llibreters, bibliotecaris, acadèmia]. Per a un llibreter un llibre pot ser boníssim i per un crític o editor pot ser dolentíssim.

Jo crec que és difícil que un llibre boníssim es quedi fora de circuit, perquè quan un llibre és boníssim per a algú acaba sortint a la llum. El que passa és que els autors que coneixen les claus del món literari ho tenen més fàcil dels que no ho són. Conèixer, tenir una guia de com moure't i saber quins són els prescriptors que et poden ajudar és un gran avantatge.

P: De cara a la societat s'acaba considerant bo un llibre que té una crítica prestigiosa?

R: No. El que he dit abans és la clau. De cara a la societat, un llibre s'acaba considerant bo perquè té el consens d'una bona part de tots aquests elements [autors, lectors, crítics, periodistes culturals, llibreters, bibliotecaris, acadèmia]. Tots aquests configuren un prestigi.

P: En pot posar algun exemple?

R: Sí. Quan apareix El Quixot, es considera una obra comercial i d'humor, però en cap cas es va considerar que fos una bona obra. El que es considerava bo en aquell moment

era Góngora i les coses hiperelaborades. Però amb el Romanticisme, al segle XIX i al cap de 300 anys, El Quixot es considera una molt bona obra i se li incorpora un element de prestigi acadèmic que no tenia fins al moment. Aleshores, quan ja té el prestigi acadèmic i la difusió, ja ho té tot i està clar que és molt bo. Però tot això s'ha d'anar construint.

P: No hi ha mai imposicions per part d'editorials o grups de comunicació per fer una crítica d'un o altre llibre?

R: Més que d'imposicions, jo parlaria de moviments. És clar que n'hi ha.

Primer, les editorials fan promoció dels seus llibres, és la seva feina. Per tant, hi ha aquesta "pressió" que acaba sent una barreja entre pressió i informació.

Segon, la gent es coneix; els crítics coneixen els autors. Per exemple, els diaris tenen els seus autors i sempre els donen difusió i espai, és obvi.

Tercer; també existeix l'agenda periodística. Per exemple, si Mario Vargas Llosa, Premi Nobel i autor més important del món, escriu un llibre, és evident que la crítica s'ocuparà d'ell, li faran ressenyes... Perquè és el que toca, el que no es pot fer és deixar de parlar d'un llibre del que tothom està parlant.

Un altre exemple; aquí a Catalunya, si Quim Monzó, un autor que probablement en aquest moment és *top*, publica un llibre, està clar que els crítics hi entraran i li donaran difusió, perquè és el que toca. És com si juga el Barça... l'has de cobrir, no?

I finalment, en quart lloc, hi ha, evidentment, les relacions personals. Hi ha molts crítics que coneixen autors, que es segueixen entre ells.

P: Actualment també hi ha crítics que no són els "clàssics" crítics literaris que escriuen als mitjans tradicionals, sinó que tenen blogs, webs... és aquesta una manera de banalitzar la crítica?

R: No, jo no crec que sigui banalitzar, jo crec que és democratitzar l'opinió. Però el que també crec és que això, en el mercat, té molt poca incidència. El mercat del llibre filtra bastant i per a un editor o un autor, un article de Masoliver a La Vanguardia té mil

vegades més pes que el que digui una noia de La Corunya en el seu blog, amb tot el meu respecte. Ara bé, si resulta que aquesta noia es passa deu anys fent el seu blog, descobreix i pot demostrar que ha descobert tres escriptors amb una carrera meravellosa, aquesta noia passarà a ser important i a convertir-se en un referent en l'àmbit de la crítica literària.

Per exemple, a França, un dels elements del bon periodisme cultural de gran referència és el blog *La repúbliques des livres*, del periodista del diari Le Monde Pierre Assouline. És un blog d'una gran personalitat del món del llibre, que tothom coneix i el que fa és que en comptes d'anar per la via tradicional del paper, és anar per la via digital.

Personalment, crec que tot el tema de la blogoesfera és molt bo perquè la gent que tingui ganes d'escriure o fer crítica literària es vagi rodant per després poder passar a un altre mitjà que tingui més solvència.

P: L'escriptora Marina Espasa li va fer una crítica negativa al llibre de la també escriptora Empar Moliner arrel de la seva última publicació. Moliner va queixar-se perquè totes dues escriuen per a la mateixa editorial. Arrel d'això, Laura G. Ortensi publica a SomAtents l'article *La crítica de l'esponja i el sabó*⁵⁵ on manifesta que "avui en dia, la crítica és blanc o negre i tot o res". És veritat això?

R: No, tot al contrari. Els bons crítics precisament el que fan és matisar molt, perquè saben que la crítica no és una ciència exacta. Un llibre s'ha de jutjar a raó del que persegueix, com se'n surt, les seves influències, el tema que tracta... hi ha molts elements que s'ha de tenir en compte. Pot tenir un tema molt potent, però també pot ser que no sigui bo, pot o no tenir un llenguatge meravellós... s'han de valorar moltes qüestions.

Per tant, jo crec que la bona crítica és aquella que està molt matisada. No crec en absolut que la crítica, sobretot la que la gent té en compte, sigui una crítica o tot blanc o tot negre, perquè la majoria dels llibres no són dolentíssims o boníssims. Els llibres tenen

⁵⁵ G. Ortensi, L. (2016, Març 17). La crítica de l'esponja i el sabó. *SomAtents*. Recuperat de <http://somatents.com/somaccio/la-critica-de-lesponja-i-el-sabo/>

alguns elements que estan bé i d'altres que no ho estan tant. Els que funcionen molt bé són els que estan molt bé en tots els aspectes que s'analitzen.

P: Què en pensa de la següent afirmació: “La crítica actual ha mort o si més no, té molt mala salut”⁵⁶?

R: Aquesta és la típica frase que et serveix *para un cosido y para un peinado*.

P: Com en el cas de “*El papel ha muerto*”?

R: Exacte. Ens passem el dia enterrant coses que vint anys després continuen en plena forma.

És evident que estem en un moment de plena transformació en el món de la informació i dels mitjans de comunicació. Està claríssim. Ara per ara, no sabem com llegirem d'aquí a 30 anys. Però per exemple, fa 10 anys tothom deia que el mercat del llibre moriria perquè el paper desapareixeria i no només no ha estat així, sinó que ha estat tot al contrari. En el món del llibre, sobre tot el del llibre literari, el digital té un sobre d'entre el 10 i el 15% a Europa i d'un 25 o 30% als Estats Units. Per tant, ara la gent segueix llegint en paper, ni la novel·la ha mort, ni el paper ha mort, ni la crítica literària ha mort. Tot continua, però ajustant-se al panorama de cada dia.

P: En el mateix article de SomAtents⁵⁷ que li citava abans, s'afirma de manera irònica que “el bon periodisme cultural ha de ser obedient, obedient als interessos econòmics i als vincles editorials”. Entenc doncs, que al seu parer, això no és així.

R: Però qui ho diu això? Quin argument d'autoritat és aquest? A veure, jo he escrit un llibre sobre el periodisme cultural, *Una crònica del periodisme cultural* (Universitat de Barcelona, 2015) on he intentat escriure la història del periodisme cultural des del segle XVI fins a l'actualitat. Dins del periodisme cultural hi ha de tot i no es pot reduir en una frase tòpica i se'n pot parlar hores i hores. Hi ha de tot; els que van als tallers dels pintors,

⁵⁶Ibid.

⁵⁷G. Ortensi, L. (2016, Març 17). La crítica de l'esponja i el sabó. *SomAtents*. Recuperat de <http://somatents.com/somaccio/la-critica-de-lesponja-i-el-sabo/>

els que parlen amb els escriptors, els que fan servir l'humor, els que són seriosos i molts d'altres. Això dels interessos econòmics, bé, els interessos són part de la vida, però el bon periodisme cultural és el que té la capacitat de detectar el que està passant en la cultura i explicar-ho bé. Explicar-ho bé amb criteri i amb preparació, amb talent, amb molta informació, anant als llocs sabent del què es parla. El bon periodisme cultural és una feina de 24 hores sobre 24, és preparació, és dedicació, és talent i és olfacte. Això és el bon periodisme cultura, al meu modestíssim entendre.

B) JOAN MARIA MINGUET BATLLORI, CRÍTIC D'ART I PROFESSOR

B1) VIDA I OBRA

Joan Maria Minguet i Batllori és Doctor en història de l'art per la Universitat Autònoma de Barcelona, professor d'història del cinema i història de l'art a la mateixa universitat, crític d'art, comissari d'exposicions, escriptori recentment, ex – president de l'Associació Catalana de Crítics d'Art (ACCA). Per tant, és una veu que se sent força dins del camp de la cultura i l'art a Catalunya. A més a més, també ha exposat en llocs de renom com la Pedrera de Barcelona, la Tate de Londres o el Centre d'Art Georges Pompidou de París.

L'any 2015 va rebre el Premi GAC a la crítica d'art per la seva “mirada inconformista i les diferents activitats relacionades amb el sector artístic que realitza: tant docents, de comissariat i de crítica”⁵⁸.

És autor d'alguns llibres entre els quals destaquen *Cinema, modernitat i avantguarda* (2000), *Buster Keaton* (2008) o el llibre de poemes *Pensacions* (2010), que porta per títol el mateix nom que el seu blog personal on escriu amb freqüència sobre temes com la crítica, la cultura catalana o comenta els esdeveniment polítics, econòmics o socials del moment (<http://pensacions.blogspot.com>). També ha escrit llibres sobre el circs, les avantguardes, l'artista Joan Miró o Salvador Dalí.

El tema central dels seus estudis és estudiar l'evolució i l'estat actual de la cultura de masses i l'ampli concepte de cultura a Catalunya. Aquest propòsit es veu clarament en una de les seves últimes obres: *Contra la cooltura* (2015) on explica que, malauradament, “la cooltura mana més que la cultura a Catalunya”⁵⁹ i que el que cal és desplegar discursos per poder decidir quin és el model cultural que es vol dur a terme.

Minguet creu que el futur s'ha d'enfocar posant èmfasi en l'esclat d'artistes i crítics joves, posant el focus sobre la cultura del present, tenint sempre com a bagatge, la cultura del passat.

⁵⁸ Joan Maria Minguet, guardonat amb un premi GAC 2015 (2015). Recuperat de <http://www.uab.cat/web/sala-de-premsa/detall-de-noticia/joan-maria-minguet-guardonat-amb-un-premi-gac-2015-1345667174054.html?noticiaid=1345680739630>

⁵⁹ Entrevista de Lluís Reales a Joan M. Minguet a BTV (2015). Recuperat de <https://www.youtube.com/watch?v=WhQjIQguLEM>

B2) L'ENTREVISTA

Joan M. Minguet: “La crítica ha de ser capaç de generar discursos, donar arguments i plantejar debats entre l’obra i el públic”

PREGUNTA: Com definiria què és un bon crític d’art actualment?

RESPOSTA: Un bon crític d’art és aquell que sap construir discursos a partir de l’obra pensant sempre en el públic, en qui el llegirà, en qui veurà una exposició, de tal manera que estableixi un diàleg entre l’espai públic i l’obra a través dels seus plantejaments discursius.

Fa 50 anys el bon crític era aquell que tenia olfacte i que sabia destriar, dins de l’ambient artístic de moment, el que estava bé, és a dir, el que havia de passar a la història i el que no. Així m’ho va exposar a mi Alexandre Cirici, professor meu i crític d’art.

P: Qui li atorga prestigi a un crític?

R: Suposant que el crític tingui prestigi (riu), aquest sempre ve donat pel sistema. Sempre. És cert que hi ha crítics, posem per exemple l’àmbit català, com Irina Mutt, una jove que estan agafant prestigi a través de les xarxes socials i del reconeixement que tenen per part d’una minoria. Però el prestigi que coneixem és aquell que fa que el MACBA, el MNAC o un altre museu et cridi per exposar. És veritat que hi ha diverses maneres d’adquirir aquest prestigi, però finalment qui te’l dona és la institució.

P: Vostè creu que és correcte que sigui una institució qui atorga aquest prestigi?

R: Quan dic institució em refereixo al sistema artístic. Afortunadament, en el món de la cultura, aquest sistema no és monolític, és a dir, que hi ha veus discordants o dissidents. Però per tal que aquesta dissidència pugui arribar a configurar-se amb una veu sòlida i dotada de plataformes i altaveus per repartir el seu discurs i tenir la possibilitat de tenir aquest prestigi, és la institució i la xarxa d’institucions qui ha d’atorgar-li.

Si això és o no és bo, no ho sé. També és veritat que hi ha una sèrie de crítics que tenen un “sub-prestigi” en cercles més minoritaris però això té una vida curta si no poden donar-se a conèixer per altres canals. Passa una mica com amb el periodisme; alguns periodistes comencen en una ràdio local i s’hi quedaran sempre però d’altres aniran a un mitjà més gran.

P: Els crítics d’art reconeguts actualment, estan molt lligats o tenen algunes pressions per part d’alguna institució [per exemple, en el món literari alguns estan lligats a editorials o grans grups de comunicació]?

R: Evidentment que alguns sí, però n’hi ha alguns que jo no els veig lligats a cap grup editorial, que podríem dir que escriuen el què volen. Podria posar-te com a exemple l’Anna Carreras, del Diari de Girona, la Marina Espasa, del Diari Ara... que escriuen i fan crítica a la seva manera.

Tu donaves per fet que en la crítica literària això sí que és així però jo diria que en aquest sentit, la crítica d’art és molt menys sòlida, és a dir, ha perdut molta posició respecte a la crítica literària. Parlo sobretot de Catalunya, on la cultura catalana està fonamentada en la llengua i és per això que no té tanta visualitat ni tanta presència. Però en general jo diria que no hi ha cap tipus de connexió ni de lligam.

Sí que és cert, però, que quan ha manat un altre color polític, gent del sectorial han tingut més possibilitats de fer exposicions.

P: Una persona que no sigui crítica de professió, pot jutjar un crític? És just que ho faci?

R: Sí, és clar que sí. Venim de la crítica d’art nascuda el segle XVIII i que parteix de la idea que el crític ho és perquè en sap més que l’altre, perquè ha vist més exposicions, perquè contacta amb els artistes, perquè sap més història... Però això que plantejes s’ha donat, i aleshores, permet que jo digui que Picasso és el geni de segle XX, però algú pot dir que no, evidentment que això passa; passa ara però abans no s’acceptava.

Però el crític del que jo et parlo actualment, partint de la base que crec que la crítica d’ara no es pot plantejar com una crítica d’opinió, perquè no ens porta enlloc, ha de ser

capaç de generar discursos, de donar arguments, de plantejar debats entre l'obra i el públic a través dels seus posicionaments... I a més a més, pot ser jutjat per la gent, i tant.

P: En el cas de l'art, però, partim de la base que sinó s'estudia història de l'art o no és té una certa sensibilitat, ningú t'ensenya a mirar l'art. Aprens Grècia i Roma, un Monet, un Manet, un Picasso i un Van Gogh i se suposa que a partir d'aquí has de conformar un criteri propi. Però la realitat és que no ens ho han explicat i és per això que anem al MACBA i diem que una exposició "és dolenta" o "no val la pena" perquè ningú ens ha ensenyat a tenir-ne una visió crítica. Aleshores un comentari així, al meu parer, acaba sent molt lícit. Què en pensa?

R: Passa el mateix en el món del cinema. Jo faig classe d'una assignatura que es diu Teoria del cine i allà explico els mecanismes visuals del cine i m'adono que molta de la gent que ve a la universitat no té capacitat per jutjar quan una pel·lícula és bona o és dolenta. Per analitzar si una pel·lícula és o no narrativa, hi ha uns paràmetres per saber si està bé o no.

En el terreny de la pintura i de les arts visuals, la cosa ja és més complicada. En el cas de la figuració, però, sí que es pot jutjar. Si algú fa malament les perspectives, se sap i es nota que estan malament. Hi ha un pintor anglès, del que ara mateix no recordo el nom, que no és gaire conegut però que no sabia fer perspectives i, tot i així, els seus quadres són genials. També hi ha el cas de Dalí, que era un gran escriptor però feia com a mínim dues o tres faltes d'ortografia a cada ratlla que escrivia. Això no treu que com a escriptor fos meravellós; capaç de crear una atmosfera. En el camp de l'art tot és molt més complicat però és el que a mi em meravella de la meua feina, el fet de no tenir normes establertes.

P: L'escriptora Marina Espasa li va fer una crítica negativa al llibre de la també escriptora Empar Moliner arrel de la seva última publicació, en la que compartien editorial. Moliner va queixar-se d'aquest fet al·legant que si totes dues treballen pel mateix segell editorial, perquè se li fa una crítica "des de dins". Està bé el que va fer Marina Espasa?

R: Rotundament sí. Jo fins i tot ho vaig comentar a Facebook i hi va haver gent que hi va estar d'acord i d'altra que no. Jo defensava i defenso que sí, és clar que es pot. En realitat, que una novel·lista com la Marina Espasa, autora de dues novel·les, segons com, encara té més mèrit que pugui criticar una "col·lega" de professió. El que trobo insofrible d'aquesta petita batussa és que l'Empar Moliner es queixi, quan ella pot opinar de tot i de tothom a la televisió. Els egos...

P: Arrel d'aquesta "polèmica", la periodista Laura G. Ortensi publica l'article *La crítica de l'esponja i el sabó* a la plataforma SomAtents opinant que "avui en dia, la crítica és blanc o negre i tot o res"⁶⁰. Sembla que avui en dia tot s'ha de dir suau o sinó, no es pot dir res.

R: Això és veritat. De vegades la meva posició en certs aspectes és força radical i de vegades la faig més radical que el que jo realment penso per intentar compensar el món de bassa d'oli on vivim. Això ho faig perquè la gent es deu pensar que el que és normal és que algú que ha començat a escriure com un *enfant terrible*, quan es fa gran, es conformi i vagi abaixant el to. I jo crec que això no ha de ser així; jo m'estic fent gran, evidentment, però això no m'impedeix continuar sent coherent amb el que crec i opino; no vull fer crítiques per no dir res.

El que s'ha de fer en el cas de la crítica, en aquest cas literària, és agafar un llibre i plantejar un diàleg amb el lector i, si aquest s'ha llegit el llibre o vol llegir-se'l, podrà recórrer a la crítica i establir un diàleg amb l'obra a través del crític, però això no s'aconsegueix dient obvietats. En el cas de la crítica d'art passa el mateix; sempre t'has de posicionar. Bàsicament ho has de fer perquè la crítica és una peça literària i s'ha de concebre com a tal. Has d'atrapar al lector i has de fer-li venir ganes que et llegeixi, a tu o allò del que li estàs parlant.

P: En el mateix article es deia que "la crítica actual ha mort, o si més no, té molt mala salut"⁶¹. Ha mort o s'està transformant en nous espais?

⁶⁰ G. Ortensi, L. (2016, Març 17). La crítica de l'esponja i el sabó. *SomAtents*. Recuperat de <http://somatents.com/somaccio/la-critica-de-lesponja-i-el-sabo/>

⁶¹ Ibid.

R: Primer de tot, la crítica no ha mort; s'està transformant. No se si en el camp de la literatura això és possible, però en la crítica d'arts visuals hi ha una figura, que emergeix sobretot després de la Segona Guerra Mundial, que és la del comissari. En aquell moment, en el món anglosaxó considera que aquesta figura és diferent a la del crític i jo sempre he defensat que el comissari, el *curator*, és una desinència del crític, perquè s'està transformant.

P: Em torno a remetre a l'article de SomAtents⁶². La periodista afirmava, irònicament, que "el periodisme cultural ha de ser obedient als interessos econòmics i als vincles editorials". Hi ha interessos econòmics dins de la crítica d'art? Sinó es salta la norma o crida l'atenció, l'art no surt als grans mitjans?

R: Justament vaig parlar d'aquest tema amb un article a Vilaweb⁶³ arran de les vendes de llibres per Sant Jordi. Sembla ser que per la Diada, no interessa fomentar la diversitat, sinó que es dóna importància només a uns títols i uns noms mediàtics i s'acaba creant un parc temàtic de grans èxits. Però més enllà d'això, hi ha una altra manera d'entendre la literatura a través dels "supervendes" i els autors mediàtics. Sembla que, malgrat existeixin editorials petites que treballen bé, no hi pot haver harmonia entre les grans vendes i els llibres minoritaris.

Pel que fa als grans mitjans, el que jo crec és que de vegades regna el que jo etiqueto com a "periodisme mandrós", que el que fa és cantar les excel·lències dels productes destinats a les masses i que no sap, o no vol, recomanar productes, que com bé deia l'escriptor John Berger, "no apareixeran mai a dalt de tot de les grans llistes d'èxits"; malgrat això, afegia, hauran exercit un poder transformador en un indeterminat grup de persones.

P: M'agradaria que m'expliqués la següent afirmació que va fer al Punt Avui⁶⁴ : "L'art ha de destorbar. Per bavejar ja hi ha l'esport". Com ha de destorbar? Creant una opinió?

⁶² Ibid.

⁶³ Minguet, J.M (2016, Maig 10). Sant Jordi, la cultura, les masses... *Vilaweb*. Recuperat de <http://www.vilaweb.cat/noticies/sant-jordi-la-cultura-les-masses/>

⁶⁴ Minguet, J.M. dins de Palau, M. (2016, Abril 17). Joan Maria Minguet; situació crítica. *El Punt avui* +. Recuperat de <http://www.elpuntavui.cat/cultura/article/19-cultura/958033-llart-ens-ha-de-destorbar-per-bavejar-ja-hi-ha-lesportr.html>

R: Si miro el món de l'art des del punt de vista del passat, m'adono que en el cas dels museus enciclopedistes actuals, com poden ser el Louvre, el Prado, el MNAC, el British o el Metropolitan, la institució museística proposa assentir amb el cap i exclamar un "¡oh!". Això passa amb les grans obres i passa també amb les més petites.

És aquí on jo parlo d'aquests tipus de respecte acrític, amb a al davant, cap a l'obra. L'únic que aconseguix és despullar l'art d'una de les seves principals funcions; destorbar o emocionar. Cal emocionar-se, no perquè ens diguin que hem de fer-ho, sinó que cal fer-ho quan l'obra ens diu alguna cosa. En l'art contemporani és molt evident perquè la gent busca en aquesta expressió artística el mateix que en l'art de l'antiguitat i això no pot ser. L'art contemporani ha de posar en crisi i ha d'irritar. Un bon exemple és el *Punt blanc sobre fons blanc* de Malevich. Jo crec que la irritació davant les obres d'art és meravellosa fins al mínim, que és l'assentiment. A més a més, crec que l'art no ha de complir altres funcions que nos siguin les seves, i aquí és on faig referència a l'esport, que fa les seves, bavejar o empenyar-se.

P: Què és la dictadura del mercat?

R: Aquest fet es produeix quan la crítica literària de Sant Jordi només parla dels autors mediàtics o dels autors que provenen de grans grups editorials, bàsicament d'un: el Grup Planeta i tota la seva xarxa; això és la dictadura del mercat. Com emergeixen en un dia tan assenyalat com és Sant Jordi els petits llibres? No poden, perquè hi ha un col·lapse absolut i alguns mitjans periodístics s'han venut al mercat. Quan ha passat la Diada, tot torna a la normalitat i sí que hi ha alguns autors que parlen de llibres que publiquen editorials més petites.

P: Quin és l'art que destorba, pregunta i incomoda? L'actual?

R: Hi ha un art actual que pregunta, incomoda i destorba la mirada i l'enteniment. A mi m'agradaria aconseguir que això també es pogués traslladar a l'art del passat. No es pot perdre de vista que en la història de l'art, a la que jo m'he dedicat i em dedico i que, per tant, puc parlar-ne des de dins, la temàtica religiosa predomina des del segle XIV i fins a mitjans del segle XIX. Per tant, si només es miren aquest tipus d'obres d'art, l'alienació

és absoluta i l'únic que fan, és ajudar a perpetuar una entitat i institució criminal com és l'església. Un altre punt a destacar és que tot allò que era de l'àmbit domèstic, de l'església, passa a ser de tota la societat i això provoca un cataclisme; són necessàries veus que discrepin. Per posar un exemple: Ticiano és bo, i tant! Però hem de preguntar-nos, és bo pintant què? El que li demanava la societat del seu temps. Això s'ha de posar sempre en qüestió.

P: A Wakefield, el seu autor el qualificava com "el pària de l'univers"; ell espiava la seva absència. Els crítics actuals, s'absenten de criticar?

R: Hi ha alguns casos d'artistes que semblava que ja havien fet exposicions i que de cop, es retiren perquè no volen contribuir en el món del mercat. En el cas de la crítica d'art, no conec cap cas de ningú que voluntàriament ho hagi fet; una altra cosa és que el mitjà et despatxi.

P: Hi ha algun cas en el món de l'art d'algun artista que hagi deixat de crear?

R: Sí. Per exemple l'Antoni Padrós, un cineasta que tenia una carrera important; havia anat a la Biennal de Sao Paulo o havia exposat a Barcelona amb artistes com la Sílvia Bovet o Bartolucci. Però d'un dia per l'altre, decideix que no seguirà creant, que seguirà sent treballador en un banc, com el mateix Bartleby. El que fa, però, és no deixar la professió, sinó que es dedica a fer cine *underground*.

Un altre cas que conec és el del Jordi de Pablo, un artista conceptual que va fer una obra que portava per títol una frase on manifestava que ho havia de deixar tot i, a partir d'aleshores, va dedicar-se a altres coses que no tenen res a veure amb el món de la creació.

El que és molt complicat ens aquests casos, és saber quan es perd el rastre d'algun artista o quan es perd per voluntat del propi artista; la veritat és que és difícil saber-ho si ells no ho manifesten. L'explicació més normal seria que s'han quedat sense galerista i així han anat descuidant d'alguna manera la seva carrera artística.

P: En el món de l'art i de la literatura, tenim o anem tenint la "síndrome de Bartleby"?

R: Jo diria que sí que n'hi deu haver de postures com la de Bartleby, però el que també hi ha són impostures. Generalment, són artistes internacionals que construeixen les seves obres al voltant del no amb la negació del tot, de l'autoria, de l'originalitat, de l'art... però alhora estan fent obres d'art originals i autèntiques.

P: Wittgenstein té una frase que diu el següent: "De lo que no se puede hablar, hay que callar". Si no pots parlar o no saps com dir-ho, el millor és callar?

R: I Borges en té una altra de molt maca que diu: "Si no puedes mejorar el silencio, calla". Potser la va treure arrel de la de Wittgenstein, qui sap.

P: Aleshores, es pot criticar tot? O és millor callar?

R: Tot, absolutament tot, és susceptible de generar discursos. Per mi criticar no té una connotació dolenta. Sobre una obra visual, vingui expressament del camp de la creació, de la publicitat o de qualsevol altre lloc, es pot generar un discurs. De tot se'n pot fer crítica.

Però també és cert que hi ha un tipus de crítica, la que fan la Montse Badia, el David G. Torres o el Martí Peran en el camp de l'art, que de vegades frega la impostura. Això els hi he dit a ells mateixos, que moltes vegades han defensat els artistes "que van de no", els que han "fet un Bartleby" i que en realitat estan jugant sobre el no.

P: Aleshores, podem dir que alguns crítics traeixen els artistes que decideixen abandonar?

R: Hi ha una frase de Beckett que m'agrada molt i que diu: "El silencio no existe hasta que es nombrado" i crec que és molt coherent en la seva obra. És cert que el no existeix, però en realitat existeix quan se l'anomena. El mateix Vila –Matas al seu llibre *Bartleby y compañía* (2006), cita molts autors que jo no sabia que havien deixat d'escriure. En el moment que ell fa aquest exercici de rescatar-los en el seu llibre, està contradient la verdadera aposta dels autors del No. Per tant, d'alguna manera sí que els està traint.

P: No es pot, doncs, abandonar mai del tot? Ser un Bartleby total?

R: Sí que es pot, el que passa és que ho magnifiquem tot; jo conec a molta gent que ha tancat els seus negocis, perquè s'hi han vist obligats o perquè han volgut canviar de feina, com per exemple el fet de tancar un bar amb molts anys d'història. El que passa en aquests casos, però, és que no els donem aquesta transcendència que sí que atorguem al camp de la creació.

P: De Bartlebys n'hi ha pocs però de Wakefields potser n'hi ha molts...

R: És possible que sigui així, sí.

7. CONCLUSIONS

Després d'una llarga recerca dels conceptes de crítica literària i artística i d'estudiar a fons els "escriptors del no" d'Enrique Vila – Matas i parlar amb Sergio Vila – Sanjuán i Joan Maria Minguet, he arribat a la conclusió que la crítica literària actual no rep cap influència de la crisi que va patir la paraula al tombant entre els segles XIX i XX.

El que sí que és cert és que hi ha un canvi de paradigma en relació amb el moment on la paraula no servia per expressar les inquietuds dels autors; actualment, vivim en un context mediàtic i informatiu molt més gran i la quantitat d'estímul que rebem és infinita.

Els nous formats, sobretot digitals, estan sent i seran un suport molt important i és des d'aquí des d'on emergiran els nous models de crítica. Actualment, la crítica en format paper i tal i com l'entendem des de la tradició, és encara molt present i un punt de referència i recolzament molt important. Amb el pas dels anys, però, és molt possible que el que ara són autors emergents a través de pàgines web o blogs, s'acabin convertint en els crítics de referència del futur.

També m'he fixat que hi ha un gran desconeixement dels "autors del no" de Vila – Matas i això fa que no s'hagi plantejat si hi ha una relació o no directa amb els crítics literaris i artístics actuals. A més a més, pel que he après i preguntat als experts, la pulsio negativa que envaïa Bartleby o Lord Chandos, per citar un parell dels autors més coneguts, no la trobem en la societat actual. Sí que és veritat que tal i com explica Joan Maria Minguet, trobem alguns casos com els d'Antoni Padrós o Jordi de Pablo que decideixen deixar de crear i dedicar-se a altres coses, és a dir, abandonen la creació artística.

Però també és cert, i crec que té raó, que moltes vegades es magnifica un gest del món artístic i, en canvi, no es valora un gest igual dins d'un altre àmbit. Minguet m'explicava el cas d'un bar de la ciutat on viu, Cornellà, d'un home que va decidir tancar el seu bar i desvincular-se totalment del negoci, canviant radicalment la seva feina. Crec que amb aquest cas es pot veure molt clar el que passa i ha passat sempre: sabem dir que no, diem que no, abandonem i tornem a començar per nosaltres mateixos, ho fem com a individus i per nosaltres mateixos o en relació amb el nostre entorn; en cap cas es pensa que el fet de deixar de fer una feina sigui una conseqüència del que els va passar als

grans de la literatura al tombant dels segles XIX i XX: que es van quedar sense paraules però van ser capaços d'explicar-ho. Gràcies a això, avui, ens podem plantejar temes com el que proposa aquesta recerca, rescatant a grans autors que van decidir, involuntàriament, que les paraules ja no eren per ells.

Per acabar aquest treball de final de grau, una frase cèlebre del també cèlebre Franz Kafka, que va néixer un 3 de juny d'avui fa exactament 123 anys i diu així:

La literatura és sempre una expedició a la veritat.

8. BIBLIOGRAFIA

8.1 LLIBRES I TEXTOS

- Gómez Cabia F. (1998). *Estructura y actualidad del pensamiento de Mijail Bajtin* (UAM Ediciones). Salamanca: Colección de estudios de la Universidad Autónoma de Madrid
- Vila – Matas, E. (2000). *Bartleby y compañía*. (Biblioteca Breve). Barcelona: Seix Barral
- Enrique Vila-Matas, *Una casa para siempre*, Barcelona, Anagrama («Compactos», 281), 2002. Recuperat de <http://www.enriquevilamatas.com/escritores/escroas1.html>
- Hawthorne, N. & Juan. A. (Il·lustració). (2011). *Wakefield* (Nordica Libros)
- Carta de Lord Chandos d'Hugo Von Hofmannstal
- Melville, H. (1853). *Bartleby el escribiente*. (Biblioteca Virtual Universal 2010). Editorial del cardo. Recuperat de <http://www.biblioteca.org.ar/libros/153234.pdf>
- Rimbaud, A. (1873). *Una temporada en el infierno*. (Biblioteca Virtual Miguel de Cervantes). Editorial del cardo. Recuperat de: <http://www.biblioteca.org.ar/libros/133650.pdf>
- Gómez Cabia F. (1998). *Estructura y actualidad del pensamiento de Mijail Bajtin* (UAM Ediciones). Salamanca: Colección de estudios de la Universidad Autónoma de Madrid (p.9)
- Ordóñez, M. *La crítica como autobiografía*
- Anderson Imbert, E. (1979). *La crítica literaria y sus métodos*. Alianza Editorial Mexicana (México D.F)

8.2 ARTICLES DE DIARI

- Vilar Padró, R. (2016) La fi de la crítica. *El Núvol*. Recuperat de <http://www.nuvol.com/opinio/la-fi-de-la-critica/>
- Minguet, J.M. (2016, Maig 10). Sant Jordi, la cultura, les masses... *Vilaweb*. Recuperat de <http://www.vilaweb.cat/noticies/sant-jordi-la-cultura-les-masses/>

- Vila – Matas, E. (1999). Y el barón se mató. *El País edición Catalunya*. Recuperat de http://elpais.com/diario/1999/06/08/catalunya/928804042_850215.html
- Glez, M (2014). *La biblioteca de los fracasados*. Suplemento Babelia (El País). Recuperat de: http://cultura.elpais.com/cultura/2014/07/01/babelia/1404218227_025028.html
- Radiografía de la crítica literaria. *El País*. Recuperat de http://elpais.com/diario/2011/11/26/babelia/1322269936_850215.html
- Ayén, X. (2013, Gener 6). Sergio Vila – Sanjuán, un periodista apasionado por los libros. *La Vanguardia*. Recuperat de <http://www.lavanguardia.com/cultura/20130106/54358666984/segio-vila-sanjuan-un-periodista-apasionado-por-los-libros.html>
- Díaz de Tuesta, M.J. (2003, Juny 9). Vila – Sanjuán recorre los 30 últimos años de la edición española. *El País*. Recuperat de http://elpais.com/diario/2003/06/09/cultura/1055109603_850215.html
- Minguet, J.M (2016, Maig 10). Sant Jordi, la cultura, les masses... *Vilaweb*. Recuperat de <http://www.vilaweb.cat/noticies/sant-jordi-la-cultura-les-masses/>
- Palau, M. (2016, Abril 17). Joan Maria Minguet; situació crítica. *El Punt avui +*. Recuperat de <http://www.elpuntavui.cat/cultura/article/19-cultura/958033-llart-ens-ha-de-destorbar-per-bavejar-ja-hi-ha-lesportr.html>

8.3 ARTICLES DE REVISTES

- G. Torres, D. (2009). Todos Bartlebys. Sobre escritores y artistas (o al revés). *Revista Bonart nº114*. Recuperat de <http://www.davidgtorres.net/spip/spip.php?article212>
- Morales, A (2006). El malson de Chandos: aproximació a la crisi acadèmica i professional del periodisme des de la crisi postmoderna de la paraula de David Vidal i Castell. *Dipòsit Digital de Documents de la UAB – Anàlisi 33*, 220 – 222. Recuperat de <https://ddd.uab.cat/pub/analisi/02112175n33/02112175n33p220.pdf>

- Gascón, D. Unas notas sobre el periodismo cultural (2016). Revista Letras Libres. Recuperat de <http://www.letraslibres.com/blogs/blog-de-la-redaccion/unas-notas-sobre-el-periodismo-cultural>

8.4 PÀGINES WEB I BLOGS

- Moreno Cullell, V. (2011). La crisi de valors del tombant entre els segle XIX i XX. Recuperat de <http://blogs.sapiens.cat/socialsenxarxa/2011/01/22/la-crisi-de-valors-del-tombant-entre-els-segles-xix-i-xx/>
- Roas, D. El silencio de la escritura (a propósito de *Bartleby y compañía*). Recuperat de <http://www.enriquevilamatas.com/escritores/escroas1.html>
- Badia, M. (2007). Artistas del No. A partir del libro “Bartleby y compañía” de Enrique Vila – Matas. *Blog A*Desk – Critical Thinking*. Recuperat de <http://www.a-desk.org/spip/spip.php?article628>
- Nordica Libros és la página web oficial de l’editorial <http://www.nordicalibros.com/ficha.php?id=86&pest=3#pestanas>
- Piro, G. (1999, Agost 8). Talentosa reescritura. La historia dos veces contada. *Clarín, Suplemento Cultura y Nación*. Dins de Berti, E. Eduardo Berti. *Blogspot*. Recuperat de <http://www.eduardoberti.com/p/la-mujer-de-wakefield.html>
- Ierardo, E. La Carta de Lord Chandos o sobre la condición inefable de la realidad. *Universidad de Granada*, 1-10. Recuperat de <http://www.ugr.es/~filosofiaysterapia/ACTIVIDADES/Otras/Ateneo/La%20Carta%20de%20Lord%20Chandos.pdf>
- Gómez García, S. (2010) *La educación del estoico. Pessoa o el Barón de Teive*. Declavos. Recuperat de: <https://sergiogomezgarcia.wordpress.com/category/pessoa/>
- Merino, A. (2014) *Pepín Bello, el hombre que nunca hizo nada*. Recuperat de <https://willygchristmas.wordpress.com/2014/01/01/pepin-bello-el-hombre-que-nunca-hizo-nada/>
- La Central del Museo Reina Sofía. El blog. No – escritor, patológico, patafísico y errorista. Roberto Equisoain. Recuperat de <https://www.lacentral.com/blog/roberto-equisoain-128450>

- Elogi al bon periodisme publicat el 4 de març de 2016 a media.cat, Observatori Crític dels mitjans (<http://www.media.cat/2016/03/04/elogi-al-bon-periodisme/>)
- G. Torres, D. Ya que pasaba por aquí... o la after – crítica (no la post-crítica). A*desk (2014). Recuperat de <http://a-desk.org/highlights/Ya-que-pasaba-por-aqui-o-la-after.html>
- G. Torres, D. Malos tiempos para la crítica. A*desk (2007). Recuperat de <http://www.a-desk.org/17/malos.php>
- Minguet, J.M. Bibiana Ballbé com a símptoma. ¿La cultura de la riota? (2013). Blog Pensacions. Recuperat de <http://pensacions.blogspot.com.es/2013/06/bibiana-ballbe-com-simptoma-la-cultura.html>
- Las bizarrías de Belisa. Crítica, reseña y comentario literario. Recuperat de: <http://www.bizarriasdebelisa.com/2014/11/el-impostor-javier-cercas.html>
- G. Ortensi, L. (2016, Març 17). La crítica de l'esponja i el sabó. *SomAtents*. Recuperat de <http://somatents.com/somaccio/la-critica-de-lesponja-i-el-sabo/>
- Joan Maria Minguet, guardonat amb un premi GAC 2015 (2015). Recuperat de <http://www.uab.cat/web/sala-de-premsa/detall-de-noticia/joan-maria-minguet-guardonat-amb-un-premi-gac-2015-1345667174054.html?noticiaid=1345680739630>

8.5 AUDIOVISUALS

- Entrevista de Lluís Reales a Joan M. Minguet a BTV (2015). Recuperat de <https://www.youtube.com/watch?v=WhQjIQgulEM>

